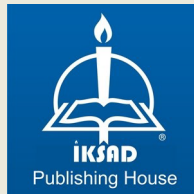

EDEBİYAT VE SPOR

Spor temalı roman ve öyküler üzerine
Toplumbilimsel tahliller

Doç. Dr. Mert Kerem ZELYURT

EDEBİYAT VE SPOR

**Spor temalı roman ve öyküler üzerine
Toplumbilimsel tahliller**

Doç. Dr. Mert Kerem ZELYURT

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10697606>

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in
the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-641-4
Cover Design: İbrahim KAYA
January / 2024
Ankara / Türkiye
Size = 16x24cm

ÖNSÖZ

Toplumun ürünü olan edebi metinler; ülke gerçeklerini, tarihi olayları, bir coğrafyanın insan yapısındaki özellikleri yakalamanın yanı sıra insan/okur bilincine ve düşün tarzına estetik boyut ve duyarlılık kazandırma işlevlerine sahip. Bir başka ifadeyle gündelik hayatın hayhuyundan, sürgit vasat konulardan sıyrılmanın biricik ve korunaklı mekanıdır edebiyat. Edebiyatın roman ve öykü türleri, kurgusal metinler; ancak insan ve toplum sorunlarını nüvesinde barındırır. Bir toplumsal yapı unsuru ve insan etkinliği olan spor olgusu da “insan dramı” boyutuyla edebiyata yansımıştır. Sporla temas eden, bu yolda hayat mücadelesi veren insanın yaşantı eğilimleri, sosyallik biçimleri, ruhsal gerilimleri üzerinden içinde yaşadığı toplumun yaygın değerlerini, çelişkilerini, egemen ideolojiyi de anlamak mümkün. “Sosyolojik Eleştiri/Çözümleme” yöntemini merkeze alan bu çalışma; sporu mercek altına alan belli roman ve öyküler üzerinden ilgili toplumun gerçeklerine, hakim eğilimlerine ve çelişkilerine nüfuz etme amacıyla kaleme alındı. Anlatım özellikleri, kurgu, üslup, biçim gibi unsurlara odaklanan metne bağlı inceleme yönteminden ziyade, spor dolayımıyla verilen insan ilişkileri üzerinden belli olguları billurlaştırmak hedeflendi.

Aziz Nesin’in spor temalı roman ve öyküleri üzerine yapılan incelemelerin kitabın ağırlığını (ilk dört bölüm) oluşturması; yazarın Türk halkının spor etrafındaki davranışlarını ve duygusal tepkilerini, kitlelerin futbola yüklediği anlamları çeşitli sosyallik bağlamlarında ironik, eleştirel üslupla resmetmesi nedeniyledir. Beşinci bölümü oluşturan, Mustafa Kutlu’nun “Rüzgarın Oğlu” adlı öyküsü üzerine yapılan çalışmada küçük yaştaki yetenekli bir atletin hikayesi Türkiye gerçeğindeki göç, sosyal değişme, köy-kent ikilemi, spor yoluyla dikey hareketlilik gibi olgular etrafında tahlil edilmiştir. Son bölümdeyse Amerikan edebiyatının sosyalist düşünürü Jack London’un spor temalı eserleri incelenmiştir. Spor üzerinden kapitalist Amerikan toplumunun eleştirisinin yapıldığı bu öykülerdeki sporun metalaşması, işçi sınıfı, yoksulluk, sporda yolsuzluk, yabancılaşma gibi toplumsal temalar tahlil edildi.

Sporu merkeze alan roman ve öyküler de, diğer tüm edebi eserler gibi, kurmacanın gücüyle estetize edilmiş ve kurgu yüklü olsa da; esere “sosyolojik yaklaşım metodu” spor-insan-toplum ilişkilerindeki görünümleri anlamının önünü açıyor. Edebiyat incelemelerinin hayati işlevi de ilgili esere dair kavramsal bir okuma

perspektifi kazandırmak; “okur”u incelenen esere ve yazarına bir bilinç yükselişyle yöneltmektir. Bu metne de, yazarınca, “Spor konulu edebiyat eserine nasıl yaklaşmalı?” sorusuna belli bir zaviyeden (edebiyat sosyolojisi ve spor sosyolojisi) açıklama getirme işlevi yüklenmiştir. Bu perspektiften hareketle modern spora edebiyattan bakmayı denedim.

Mert Kerem Zelyurt
Küçükçekmece/2024 Şubat

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
“GOL KRALI” ROMANINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM: ELLİLER TÜRKİYE’İNDE FUTBOL VE TOPLUM.....	4
İKİNCİ BÖLÜM.....	30
AZİZ NESİN’DE MİZAH VE SPOR	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	37
“GOL KRALI” ROMANINDA TÜRK SPOR BASINI VE İDEOLOJİK İŞLEVLERİ	37
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	45
AZİZ NESİN’İN SPOR TEMALI ÖYKÜLERİ.....	45
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	53
RÜZGARIN OĞLU:MUSTAFA KUTLU HİKAYECİLİĞİNDE BİR SOSYOLOJİK TEMA OLARAK “SPOR”	53
ALTINCI BÖLÜM	60
JACK LONDON ÖYKÜLERİNDE SPOR: KAPİTALİST TOPLUM DÜZENİNİN ELEŞTİRİSİ	60

BİRİNCİ BÖLÜM

“GOL KRALI” ROMANINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM: ELLİLER TÜRKİYE’SİNDE FUTBOL VE TOPLUM*

Giriş

Roman ve öykü gibi edebiyat türleri kurmaca ve hayal gücü ürünü olsa da; tarih, felsefe ve toplum bilim gibi alanlardan elde edilen bilgilerle beslenmektedir. Bu bilgiler kurgusal metin olma özelliğini haiz roman ve öykülere kaynaklık eder.¹ Sosyoloji, toplumu anlamada ve etkilemedeki zaafalarını aşmada edebiyattan yararlanma eğilimindedir. Toplumsal gerçekliğin sanatçıya farklı görünmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar edebi metinler.² Gerçekliğin roman, hikaye gibi türlerde edebiyatçının gözlem, düşünce, estetik ve kurgu süzgecinden verilmesi başta sosyoloji ve diğer sosyal bilim kollarında yöntem açısından bir imkan olarak görünmektedir. Bu bağlamda bir edebi metnin analiz nesnesi olarak seçimiyle toplumsal olanı anlamak ve açıklamak mümkün hale gelmektedir.³ Edebiyat kendi başına bir gerçeklikten ziyade, içinde doğduğu toplumun bir ifadesidir. Yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşullar belirlemekte, edebi eserler yazıldığı yılların koşullarına ışık tutmaktadır. Edebiyat-toplum ilişkisinin sağladığı bu verilerden hareketle edebi metinler üzerinden sosyolojik bilgi edinme olanağı ortaya çıkmaktadır.⁴

Gülmece (mizah) eserler de edebiyatın bir kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ilişkileri, sosyal dünyadaki çelişkileri, bireyin içine düştüğü açmazları ve tutarsızlıklarını güldürü ögesiyle örülü imgeleme resmetme sanatıdır mizah. Gülmece edebiyatında ilk akla gelense Aziz Nesin’dir. Kongar’ın ifade ettiği gibi, Aziz Nesin’in toplumumuzu en iyi anlayan, yansıtan ve hicveden yazar olması⁵, öykü

* Bu çalışma Sportif Bakış:Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisinde (Cilt:10, Sayı:3, 2023) yayınlanmıştır. <https://www.sportifbakis.com/DergiTamDetay.aspx?ID=365>

¹ Gürsel Aytaç, *Bilgiden kurmacaya: Bir çağdaş edebiyat çözümlemesi*. Ankara: FOL Yayınları, 2020, s.11-14

²Ertan Eğribel, Sosyoloji ve sanat-edebiyat ilişkisi üzerine. *Sosyologca*, Sayı: 13-14, 51-58, Ekim, İstanbul:Doğu Kitabevi, 2017, s.51-51

³ Köksal Alver, Önsöz, Edebiyat sosyolojisi incelemeleri. K. Alver (Edt.),İstanbul: İz Yayıncılık, 2019, s.9-10

⁴ Moran, B. (1988). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1988, s.69-72

⁵ Kongar, Emre; Yazarlar, Eleştiriler, Anılar.,İkinci Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, s.86

ve romanlarında toplumun topografyasını çıkarması⁶ yazarı sosyolojik gözlem manasında özel bir konuma getirmiştir. Toplumcu bir çizgi benimsemiş yazara göre gülmece eserlerinin amacı ve işlevi toplumsal yapıdaki adaletsizlikleri ve kötü koşulları değiştirmektir. Bu bağlamda bireyin başta kendisini, içinde yaşadığı çevreyi, toplumu ve dünyayı değiştirme isteğini uyararak gülmece edebiyatının başlıca işlevidir.⁷ Yazar, eserlerinde kurguladığı belli karakterleri ve tiplerini içinde bulunduğu makro düzen ve toplumsal yapı içinde sorunsallaştırır. Temel işlevi, güldürme yoluyla düşündürmekse, bu edebiyat türünde gülmece bir araç, düşünmekse başlıca amaç olacaktır yazarın perspektifinde.⁸ Gülmece sanatındaki eleştirel yöntem çerçevesini tekil ve mikro olan üzerine değil, bireyi ve içinde bulunduğu ilişkileri kapsayan geniş daire ve sistem üzerine inşa eder. Bir başka ifadeyle “Aziz Nesin gülünç olanı, bizi güldüreni değil; o gülme durumlarını yaratanın ne olduğunu anlatır daha çok. İşte orada toplum/aile/sistem (devlet/bürokrasi/siyaset), eğitim, din, ahlak, meslek vb. vardır.”⁹

Yeteneği hep eleştirmek, olumsuzluğu gösterme yönünde olan yazar¹⁰ çağdaş insana ve sorunlarına odaklanırken bir modern toplum olgusu olan sporu es geçmemiştir. Roman ve öykülerinde sporu, gülmece sanatının ironi yüklü üslubuyla, topluma dair tezatların yansıdığı bir alan olarak resmeder. Spor, toplum düzeninin bir ürünüdür ve toplumsal yapıdaki genel eğilimleri bünyesinde taşıyan bir sosyal olgudur. Yazar da bu perspektiften hareketle toplumsal düzene ve kurumlarına yönelik eleştirel yaklaşımını spor olgusuna da uyarlamıştır. “Gol Kralı” adlı romanını da yine bu minvalde ortaya koymuştur. Bu çalışmada da Aziz Nesin’in “Gol Kralı” adlı romanı incelenecektir. Çalışmanın amacı; 1955 yılında günlük bir spor gazetesinde tefrika edilen, 1957’de kitap olarak ilk basımı yapılan romanın spor-futbol ekseninde hangi olgulara, toplumsal sorunlara ve çelişiklere vurgu yaptığı sorusuna sosyolojik çözümleme yoluyla cevap vermektir.

⁶ Feridun Andaç, Gülen Düşünce, Muhalif Kimlik: AZİZ NESİN, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015, s.79

⁷ Aziz Nesin, Yetmiş Beşinci Yaşında Aziz Nesin(iç), Tüyap, 1990, s.45

⁸ A.g.e., s.45

⁹ Andaç, Gülen Düşünce, Muhalif Kimlik: AZİZ NESİN, s.78

¹⁰ Ataol Behramoğlu, *Aziz Nesin’li anılar*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020, s.17

YÖNTEM

Her türlü edebiyat eseri, özellikle başlıca edebi tür olarak romanların içinden doğduğu toplumla bağlantısı sosyolojik çözümleme ya da eleştiri imkanını vermektedir. “Bütün sosyal hadiselerden sıyrılıp kendi hayal dünyasına yönelen ve bunu yapıtlarına yansıtan yazarların eserlerinde bile toplumsal yapıya dair birçok çıkarıma ulaşılabilir. En nihayetinde yazar da toplumun bir ferdi olduğu için onun fikirleri ve temel kaygıları da toplumun asgari düzeyde bir yansıması olarak kabul edilebilir.”¹¹ Ural’ın vurguladığı gibi kurgusal ürün olan edebi metinler sosyal bilimler için veri kaynağıdır. “Bir roman, özellikle de yazım zamanı ve konu aldığı zaman örtüşüyorsa, döneminin giyim-kuşam, eğlence vb. ile ilgili alışkanlıklarını ya da zihniyetini sergileyen bir veri deposu olarak okunabilir.”¹² Araştırmada, Ömer Naci Soykan’ın “Edebiyat Sosyolojisi” yöntem anlayışı benimsenmiştir. Soykan’ın perspektifinden hareketle, romanın “edebi haritası” ve gönderim yaptığı “gerçeklik haritası” çıkarılacaktır. Eserin temel konusu ve altını çizdiği sorunların Türkiye’de geçmesi, nesnel (gerçeklik) harita için ilgili kaynaklardan bilgi edinmeyi kolaylaştırmaktadır. Roman metninin kurgusal edebi haritasıyla toplumsal gerçeklik bağlamında örtüştüğü nesnel haritanın karşılaştırılması, benzerlik ve ayrılıkların ortaya konulması yapıtın doğrudan/dolaylı mesajını ortaya çıkarır.¹³ Bu bağlamda Türkiye’de futbol ve ötesindeki sosyal olgulara, yaygın zihniyet ve davranışlara göndermede bulunan bir edebiyat yapıtı olan “Gol Kralı” araştırma nesnesi olarak seçilmiştir. Eserin edebi haritasındaki zaman-mekan, karakterler, olay örgüsü verildikten sonra romandaki karakterler, olay ve unsurların toplum tarihinde hangi mekan ve dönemle örtüştüğü nesnel haritayla ortaya konulacak, son olarak romanın verdiği mesaj teşhis edilerek tartışması yapılacaktır.

¹¹ Mustafa Yiğitoğlu, Sosyolojik eleştiri. İçinde Ulaş Bingöl-Enser Yılmaz (Edt.), *Edebiyat Yazıları-II: Eleştiri kuramları ve metin tahlilleri*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2021, s.179

¹² Tülin K. Ural, Yaban: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Edebiyat sosyolojisi: Kuram ve uygulama(iç)*, (Der: Ö. N. Soykan). İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019, s.62

¹³ Ömer Naci Soykan, Önsöz, *Edebiyat sosyolojisi: Kuram ve uygulama(iç)*, (Der: Ö. N. Soykan). İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019, s.12

EDEBİ HARİTA

Zaman-Mekan

Romanın, 50'ler Türkiye'sindeki futbol etrafında dönen ilişkiler üzerine kurgulandığı görülmektedir. İlk basım tarihi 1957 yılı olduğu da dikkate alındığında, metnin ilk yazımı Türkiye'de henüz Milli Lig(1959) kurulmadan gerçekleşmiştir. 1955'te günlük bir spor gazetesinde tefrika edilen roman, yazarın günü gününe yazdığı ve hemen sonrasında kitaplaştırdığı bir eserdir.¹⁴ Romandaki başlıca karakterlerin yaşadığı ve bulunduğu yerler de İstanbul'daki bilinen semtlerdir. Nişanlısı Sevim'in gözüne girmek için futbolculuk işine soyunacak olan Sait Sarioğlu İstanbul'un sayılı zenginlerinden birisidir. Sevim Ferferik de İstanbul sosyetesinden zengin bir ailenin mensubudur. Olay örgüsünde geçen iki ünlü futbol takımının rekabeti, Türkiye'de bilindik büyük kulüplerle ve derbilerle özdeşleşmektedir. Bu kulüplerin, romanın yazıldığı dönemde ve bugün de taraftar sayısı Türkiye'nin hemen her yerine yayılmış bilindik İstanbul kulüpleri olduğu anlaşılmaktadır.

Metinde, ilgili kulüplerle ilgili çağrışım yaptıracak biçimde, Mithatpaşa Stadyumu gibi mekan isimleri de geçer. Futbol takımı olarak karakter, ismi "Tozkoparan" olarak karikatürleştirilen ünlü bir İstanbul kulübüdür. Tozkoparan metaforuyla kastedilen; Türkiye'de futbol iktidarını simgeleyen ve taraftarlık olgusu anlamında da geniş kitlelerce benimsenen, haberleriyle spor sayfalarının başlıca konusu olan kulüplerden birisidir. Başlıca rakip takım olan Hacetbaba kulübünün de bir diğer ünlü İstanbul takımı olduğu anlaşılmaktadır.

Karakterler

Kerkenez Sevim: Sevim Ferferik. Romanın iki baş karakterinden birisi. Hafif meşrep ve çapkın bir kadındır. Ferferik firmasının sahibi zengin bir iş adamının kızıdır. Ünlü sporcularla ve Tozkoparan kulübünün futbolcularıyla yakın ilişkiler içindedir. Kurduğu yakın ilişkilerin kürtajla sonuçlanması ve otuzunu devirmiş olması nedeniyle, ideal bir koca bulup evlenmek ister. Futbol camiası için çok önemlidir

---

¹⁴Yaklaşık on yıl sonra Almanca çevirisi ve film yönünde senaryolaştırılması talep edilen roman, yazarın uzun süren düzeltme ve genişletme çalışmalarıyla 1969 yılında (üçüncü basım) son halini alır. Aziz Nesin, Gol Kralı'nın üstünde tekrar çalışmaya başladıktan sonra, 10 yıl önceki ilk basımda kullandığı dil ve anlatımı beğenmemiş, yazarlığına yönelik özeleştirini yapmıştır. Bkz.Aziz Nesin, Gol Kralı, Onuncu Basım, Nesin Yayınevi, İstanbul, 2021, s.295,296,302

Sevim'in varlığı. Öyle ki o, futbolculara psikolojik destek veren bir motivasyon unsuru haline gelmiştir bu camiada.

Sait Sarioğlu: Romanın diğer baş karakteridir. Boyu 184, kilosu 57 ipince ve 24 yaşında bir oğlandır. Osmanlı imparatorluğu döneminde kısa dönem valilik görevi üstlenmiş Tüyübozuk Yusuf Paşa'nın soyundan gelmektedir Sait. 250 yıllık bir asilzade geçmişi vardır. İstanbul'un sayılı zenginlerinden birisidir. Hem son mirasçısıdır hem de son derece yaşlı kimselerin oluşturduğu ailenin soyunu devam ettirecek en genç erkektir.

Hasip Ferferik: Sevim'in babası.Ferferik firmasının sahibi zengin bir iş adamıdır. Korse ve sütyen gibi kadın iç çamaşırlarının imalatını ve ithalatını yapar. Sevim'in spor camiasıyla kurduğu ilişkilere pek ses çıkarmayan ve kimi zaman da açıkça destekleyen birisi olsa da, kızının kürtaj gibi sorunlarından kaygılanan bir baba olarak bir an önce makul bir kişiyle evlenmesi taraftarıdır.

Mehcure Ferferik: Sevim'in annesi. Sevim'e evlilik konusunda ve saf bir koca bulması konusunda sürekli öğütler verir.

Berrin hanımefendi: Sait Sarioğlu'yla birlikte aynı evde yaşayan, Sait'in evlenerek soyunu devam ettirmesi için eş adayı arayan teyzesi.Sait'le konakta beraber yaşarlar. Çenesi düşük ve kurnaz Berrin hanım, Sait'in hayattaki en yakın dostu ve akıl hocasıdır.

Madam Anjel: Sait Sarioğlu'nun konağında hizmetçi. Berrin hanım'ın sağ kolu, aileden biri gibi.

Duvar Ahmet:Tozkoparan kulübünün ünlü futbolcusu. Sevim'in uzatmalı sevgilisi.

Dündar Dubara: Tozkoparan kulübünün işbilen başkanı. Futbolcu transferlerinde Kerkenez Sevim'in aracılık faaliyetlerinden sıklıkla yararlanır.

Antrenör Tomson: Tozkoparan'ın yaşlı İngiliz hocası. Sonrasında Sait'e futbol eğitimi verir.

Erol İpkıran: Spor dünyasındaki entrikaları, futbol-siyaset ilişkisini iyi bilen kurnaz spor muhabiri.

İspanyol Aysel: Sevim Ferferik'in Hacetbabalı başlıca rakibi. Sonrasında Sait'le yakın ilişki kuracaktır.

Olay Örgüsü

Sevim Ferferik, İstanbul'un sosyetik ve zengin ailelerinden Ferferik ailesinin kızıdır. Futbolcularla oldukça yakın temas içinde olan "Kerkenez Sevim" ilişkileriyle sürekli basın da gündemindedir. İç çamaşırı tüccarı babası Hasip bey ve annesi Mehçure hanım, otuz

yaşını deviren kızlarının en yakın zamanda uygun bir koca bulmasını ister. Hasip bey Sevim'in erkeklerle olan ilişkilerinden ve flörtöz kişiliğinden memnun değildir. Kızının bu ilişkiler yoluyla artan tecrübesi Mehçure hanım'ı rahatsız etmez. Aksine Sevim'in çevresinin geniş olmasından memnundur. Sevim Tozkoparan kulübünün futbolcularıyla olan yakın münasebetleriyle gazetelerin sosyete sütunlarına sürekli haber olur.

Sevim'in en yakın olduğu futbolcu, Tozkoparan'ın bek oyuncusu Duvar Ahmet'tir. O kadar yakındır ki, sürekli Duvar Ahmet'ten gebe kalır ve kürtaj (estetik) yaptırmak zorunda kalır. Gazeteler de bu ameliyatları sıklıkla yazar. Sevim Duvar Ahmet'e moral vermek için sürekli maçlara gider. Takımın belkemiği olan Duvar Ahmet, Sevim maçlara onu izlemek için gelmediği zamanlarda moral çöküntü yaşamakta, bu durum da takımın performansına olumsuz etki ederek takımı ligde çok aşağılara düşürmektedir. Böyle durumlarda Sevim'in nasıl bir motivasyon unsuru olduğunun çok farkında olan kulüp başkanı Dünder Dubara araya girmekte ve Hasip Bey'e Sevim'in takıma destek olması konusunda ricacı olmaktadır. Öyle ki Sevim'in yokluğunda Duvar Ahmet'e ödenen transfer paraları boşa gitmekte ve kulüp zarara girmektedir. Sevim'in takımın varlığı için futbolcular kadar değerli birisi olduğunu ve Tozkoparan'ın olmazsa olmaz bir unsuru olduğunu söylemek yanlış olmaz. Babası ve annesi onun yine gebe kaldığını farkederler. Geçmişte çok fazla kürtaj olmuş olması nedeniyle doktor bu kez ameliyatı son derece tehlikeli bulur. Böylelikle Sevim, mecburi bir istikamete, evlilik arayışına yönelecektir. "Sevim kendisinin sporcu koleksiyonu yapmasına karışmayacak bir enayi koca aramaya çıkar."¹⁵

Sait Sarioğlu, Kerkenez Sevim için en ideal koca tipidir. Tüyübozuk Yusuf Paşa'nın soyundan gelir. Sonrasında bu lakapla anılmak istemeyen torunları "Safranzade" olarak değiştirmişler, torunların torunlarıysa Tüyübozuk lakabını hatırlattığı için Safrazade'yi de değiştirerek soyadı kanunuyla birlikte "Sarioğlu" soyadını almışlardır. Ailenin son kuşağı ve mirasçısı Sait Sarioğlu'nun Tüyübozuk Yusuf Paşa'ya şaşılabilecek derecede benzemesi nedeniyle soylu ailesindeki yaşlıların gözünde daha da önemli hale gelmiştir. Sait, her yönüyle Sevim'in arayıp da bulamayacağı saflıkta bir koca adaydır. Aileyi üretme görevi son kurtarıcı olarak Sait'e yüklenmiştir. Görme yetisi yok denecek kadar az olan Sait, koyu duman renkli

¹⁵ Akis, "Gol Kralı Sait Hopsait", 28 Mart 1957, Aziz Nesin. Gol Kralı(ıç), Beşinci Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1974, s364.

gözlük camlarıyla yürürken sağa sola çarpar. Astronom olmak ve üniversite eğitimi için gittiği Paris'ten okulu bitirmeden dönmüştür. Saf ve arkadan dolaşılmaya çok müsait bir kişiliktir. Lisedeki öğretmenlerinin matematik alanında fazlasıyla umut bağladığı Sait'in, Rüşvetçi Tüyübozuk Paşa dedesinden intikal eden 250 yıllık servetinin niceliksel boyutları konusunda bihaber olması da ironiktir. Karşı cinsle ilişkilerinde olan biteni hiç anlamayan; kelimeleri, göstergeleri, mimik ve jestleri, iletişimdeki vurguları olmadık şekilde ve alakasız anlamlara gelecek şekilde yorumlayan Sait Sarıoğlu kadınlarla temas etmede son derece başarısızdır.

Paris'ten geleli henüz 1 ay olan Sait, Beyoğlu İstiklal caddesinde arkadaşıyla gezmeye çıkar. O gün dışarı çıkan ve gebe kaldığı çocuğuna baba ve kendine de ideal koca aramaya çıkan Sevim, tam da istediği bir erkek modeliyle karşılaşmıştır. Tanışıp konuşmaya başlarlar ve bir pastaneye otururlar. Sevim önceleri Sait'in kurnaz mı yoksa enayi mi olduğunu anlayamaz. Sonrasında gittikleri sinema locasında Sait, bozuk gözlerinden dolayı karanlıkta Sevim yerine başka bir kadına dokunur ve olay çıkar. Sevim, polise nişanlısı olduğunu söyler ve onu kurtarır. “Acaba bu nişanlılık gerçekleşebilir mi?” sorusu onu tetiklemeye başlar. Sait'i annesine anlatır; “*sipariş versek böylesi bulunmaz*”(s.33) der. Sait de konakta beraber yaşadığı Berrin Hanım'a Sevim'le tesadüfen tanışmasını anlatır. Hayli yaşlı nüfusa sahip ailenin üretme misyonu yüklediği son umut olan Sait artık babalık fırsatını yakalamıştır. Sevim, Sait'in evleneceği ve mutlu bir yuva kuracağı kızdır. Teyzesi, Ferferik ailesinin ününü araştırır, ancak Sevim'in ünlü olduğu konuları da öğrenerek kaygılanır.

“Ben de herkes gibi bir takım tutmak istiyorum”

Sait o günden sonra yerinde duramaz ve Sevim'lerin kapısını çalmaya karar verir ancak bir türlü çalamaz. Her kapıyı çalmaya yönelişinde içerden genç erkekler çıkar ve aynı zamanda gelenlerle de karşılaşır. Yüksek matematik zekasıyla eve giren çıkanların sayısal boyutları konusunda bir hesap yapar: “...Kırkbeş dakikada Ferferiklerin evine altı erkek girmiş, evden beş erkek çıkmıştı”(s.37). Eve gelenlerden birisi ona “Hangi takımdansın?” diye sorar ve bu soruyu Sait pek de anlamaz. Dışarı çıkıp apartmanın çevresinde dolaşır, bu evin Sevim'lerin evi olamayacağı düşüncesiyle mahalle bakkalına Ferferiklerin evini sorar. Bakkal ona hangi takımdan olduğunu sorar ve tezgahın onun bilindik İstanbul, Ankara ve İzmir takımlarından birinde oynamadığını söyler. Sevim'e ulaşma çabalarından sonra tekrar

karşılaşınca, toplum içinde sürekli maruz kaldığı bir soruyu bu kez de Sevim sorar: “Hangi takımı tutarsınız?”. Takım tutmanın ne kadar gerekli ve elzem bir konu olduğunu düşünerek “*şimdilik boştayım (...)* ama yakında ben de bir takım tutacağım”(s.51) diye cevaplar Sevim’i.

Takım tutma işine girişen Sait’ten beklendiği evlenme teklifiyle henüz karşılaşmadığı için krize giren Sevim’in gedikli sevgilisi Duvar Ahmet, hesap sormak için Sait’in evine gider. Aynı gün Berrin hanım da Sevim’i istemek için görücü niyetiyle Ferferiklerin evine gider. Sait, evlerine Sevim için hesap sormaya gelen ve toplumda yediden yetmiş herkesin tanıdığı ünlü futbolcu Duvar Ahmet’i tanımaz. Evlerindeki hizmetçi Madam Anjel bile Duvar Ahmet’in ününü, transfer maceralarını ve o meşhur çok tehlikeli sol ayağını bilmektedir. Kendisini tanımamasına çok şaşırın Duvar Ahmet Sait’e, “Sen hiç maça filan gitmez misin?”, “*gazetelerin spor sayfalarına bakmaz mısın?*” diye sorular sorar ve sonrasında “Git kendini Sarayburnu’ndan aşağı at!” der Sait’e(s.57-58). Toplumda kabul edilebilir bir iş değildir böyle ünlü bir futbolcuyu tanımamak.

Sait’ten hesap sormaya gelen Duvar Ahmet, asıl konuya girer ve yeni tanıştığı halde Sevim’i gebe bıraktığını söyler. Sait Sarıoğlu bu haberi işitince sevinçten uçacak gibi olur. Duvar Ahmet gittikten az sonra teyzesi gelir ve Sait heyecanla sorar görücüye giden teyzesine malum konuyu ve sonucunu. Teyzesi lafı uzatır bir türlü Sait’in beklediği esas konuya giremez. Sait de dayanamayıp, “ben yakında baba oluyorum. Acelem ondan benim” diye ağzından kaçırır. Sait, köklü Safranzade ailesinin engeliyle karşılaşmamak için, kızı gebe bırakacak kadar eskiden tanıdığına dair hikayeler uydurur ancak uyanık teyzesi bunlara hiç inanmaz. Aile meclisini toplamaya karar verir. Sait de buna karşılık bu ailenin bisürü müzelik moruktan oluşan bir aile olduğunu ve onları dinlemeyeceğini söyler(s.69). Teyzesi bu sözler karşısında fenalık geçirse de en genci 69 en yaşlısı 87 yaşında olan Safranzadeler’den evliliğe onay çıkar. Teyzesi ve diğer aile üyeleri Sait’in nasıl olup da baba olabildiği noktasında ikna olmazlar. Dalton otelinde nişan töreni yapılır. Tozkoparan’ın başkanı da oradadır ve kerkenez Sevim’in mirasyedi Sait’le evlenecek olmasından çok memnundur. Memnuniyeti, Sait’i, kulübe finansal destek ve para hortumlayacağı potansiyel kişi olarak görmesiyle ilgilidir. Dünder Dubara için bir futbol kulübünün başarısı 3 faktöre bağlıdır: Kurnaz bir idareci, iktidarla yakın ilişkiler kurmak ve zenginleri kulübe bağlamak. Erol İpkıran’sa Dünder Dubara’nın yanından ayırmadığı çok güvendiği

ve hatta “Tozkoparan’ı tutan tarafsız spor yazarı” olarak nitelediği bir spor muhabiri ve yazarıdır. Koyu Tozkoparanlıdır.

Sait’le evde yalnız kalıp radyoda maç dinlerler. İki ezeli rakip olan Tozkoparan ve Hacetbaba maçı Mithat Paşa Stadyumu’nda oynanmaktadır. Futbol bilgisi, diğer her türlü bilgisinden katbekat yüksek olan Kerkenez Sevim gole sevinir ve Sait’in kucağına atlar. Tozkoparan gol attıkça, rakibi savuşturdukça tekrarlar bu eylemi. Sait, hayatında yalnızca bir kere maça gitmiştir, o da konferansa giderken kalabalığın sürüklemesiyle yanlışlıkla olmuştur. Ancak Sevim’in sevgisini kazanmak için futbolcu olmalıdır Sait. Bu bağlamda hayal kurmaya başlar artık. Bomba gibi şutlar çeker imgelem kurarak zihninde. Sait, ilgi ve itibar görmek için takım tutmanın ötesine geçmeli futbolcu olmalıdır. Sevim içinse bu evlilik, zengin enayi koca olarak gördüğü Sait’le evlenerek hürriyetini kazanmak, eskisi gibi futbol camiasıyla ve gönül ilişkisi içinde Duvar Ahmet’le haşır neşir biçimde gününü gün etmektir. Silik varlığıyla Sait, gerçek bir koca değil, sadece bir araçtır karnındaki çocuğu meşrulaştırmak ve sonrasında da özgürleşmek için. Evine gidip gelen Duvar Ahmet’le gönül ilişkisine devam eden Sevim, Sait’ yokmuşçasına davranır. Bir gün yine Duvar Ahmet’in yanında Sait’i aşağılar ve nişan yüzüğünü Sait’in gözlüklerine fırlatır. Evlilik, düğün falan istemiyorum diyerek kendi ağırdan satma taktiğini devreye koyar. Duvar Ahmet bile bu horlamaları hoş karşılamaz, Sait’e acır. Sait bu olay üzerine Sevimlerin evden çıkarken, tamamen yanlışlıkla ve rüzgarın etkisiyle kapıyı çarpar. Sait’in bu sert tepkisiyle evliliğin bozulacağına dair hepsi kaygılanır. Hal bu ki bu kaygının gerçeklikle alakası hiç yoktur.

Eve gidip hüngür hüngür ağlayan Sait, yatakta gözlerini tavana dikerek futbolcu olarak hayal eder kendini. Stadyumdaki binlerce seyirci, Sait çalım atıp topu ağlara yolladıkça “Yaşaaa Sait” diye tempo tutarlar. Sürekli hayal eder futbolcu olarak yaptıklarını, kitlelerin övgü dolu tezahüratlarını. Fizik güçsüzlüğü, ruhsal ezikliğiyle olmadığı biri gibi düşünür kendini; gazetede her gün resimleri çıkan, yabancı takımları haşat eden ünlü futbolcudur o hayallerinde. Caddelerde, kaldırımlarda kendi kendine konuşarak yürür. Milli futbolcu olarak, Sevim’i öpen ünlü golcü olarak düşünür sürekli kendini. Teyzesi Berrin hanım, Sait’in liseden arkadaşı Psikiyatrist Refik’ten İlgilenmesini ister konuyla. Evden çıkmadan Sait’le karşılaşır ve kitaplıkta sohbet ederler. Spordan hiç anlamayan Sait’in futbolcu olmak istemesi karşısında, Refik bir Tıp uzmanı olarak teşhis koyar. Yarın muayenehaneye gel der Sait’e. Ancak onun Dünder Dubara ve

Erol İpkıran'la görüşmesi vardır. Bir sonraki gün gelebileceğini söyler Refik'e.

Hayattaki en büyük gayesi futbolcu olmak olan Sait'in en çok merak ettiği şey, Erol İpkıran'ın Duvar Ahmet'i nasıl meşhur ettiğidir. Futbolcu olursa Sevim'in gözüne girecek, itibar görecektir. Dubara'nın gözünde; takım tutmayan, tarafsız ama Tozkoparan'a gönülden bağlı Erol İpkıran, anlatır Ahmet'i meşhur etme tekniklerini. Yaptığı haberler sadece spor sayfalarında değil, siyasal ve ekonomik sorunların yansıdığı birinci sayfada yer bulur. Öyle ki yaptığı bir haber için Başbakan, Erol İpkıran'a özellikle teşekkür etmiştir. ; "Ahmet işini ortaya attı, bizi büyük sıkıntıdan kurtardı" diyerek. Erol İpkıran, "Ahmet nerede oynasın?" sorusunu kamuoyu meselesi yaparak işsizliği, açlığı ve toplumun diğer tüm gerçek sorunlarını unutturmuştur. Yaptığı bu işle Ahmet de ünlenir. Ahmet'e futbol profesörü adını da Erol İpkıran takmıştır.

Sait, Refik'in muayenehanesine gider. Futbolcu olacak yaşları çoktan geride bırakmış 24 yaşındaki Sait'in futbolcu olabileceğini bir tek Refik söyler, umut verir ona. Herkes Sait'le alay ederken, Refik ona sen de futbolcu olabilirsin demiştir. Sait bu sözleri doğrulamak için, fiziki güçsüzlüğünü ve görmeyen gözlerini öne sürer. Aslında buradaki tüm amacı Refik'ten onay almak, futbolcu olabileceğini teyit etmektir. Refik, psikanaliz tekniğini uygulaması için önce Sait'i uyutmak zorundadır. Ancak bunu, ona ruh hastası olduğunu söylemeden yapacaktır. Refik'in yatıştırıcı sözleriyle kendiliğinden uyur, her ne kadar beni kimse uyutamaz dediyse de. Çocukluk anılarını anlatır Sait uyur haldeyken, Paris'teki Madlen'i anlatır gizli resimler çekildiğini bilmezden geldiğini itiraf eder. Bir kadını gebe bırakacak güçten yoksun olduğunun da farkındadır aslında Sait. Ancak aptallık, haysiyetsizlikten daha yeğdir bir bakıma. İki buçuk saat sonra uyanır. Haftada 3 gün gelmesi gereklidir psikanaliz için.

Dubara, Ferferik ailesi ve Sait hep birlikte yemeğe giderler 6 kişi bir arabaya doluşup. Nasıl ki hayatında sadece 1 kere, o da yanlışlıkla maça gittiye, yine benzer şekilde sadece 1 kere futbol oynamıştır lisedeyken. Bu maçta kendi kalesine 5 gol atmıştır ve bu yüzden de dayak yemiştir takım arkadaşlarından. "*Sevgilim, sevgine layık olmak için futbolcu olmak istiyorum*"(s.150). Futbol dersi veren profesör var mıdır acaba? diye sorar sevgilisine. Sevim, bundan fazlasıyla işkillenerek Sait'in gerçekten enayi olup olmayacağını sorgular zihninde. Acaba kendisine nasıl bir kazık atabilir? Duvar Ahmet de yemekte onlardır. İki de bir Sevim'den, futbol profesörü Duvar

Ahmet'in kendisine ders vermesini rica eder. Sevim söylerse bu iş olacaktır. Sevim bu konuşmadan sıkılır, gider Duvar Ahmet'in yanına oturur. Tozkoparan'ın iki ay sonra bir Romanya takımıyla yapacağı çok önemli bir maç vardır. Sevim de bu maça gidecektir. Dubara ve Erol İpkıran Sait'i aralarına alıp Tozkoparan'ın yakın gelecekteki maçlarından söz ederler. Sait, Sevim'in Romanya'ya gidecek olmasına hüzünlenir.

Sait'in tedavisi Refik'in yanı sıra, Amerika'dan bir başka profesör arkadaşıyla birlikte devam eder. Sait, tam anlamıyla baştan başa bir tıbbi tedaviye alınır. Bir yandan fiziki, biyolojik, anatomik ve yapısal güçsüzlüklere dair klinik testler, diğer yandan da Refik'in yaptığı psikanalizlerle ruhsal tedavi süreci. Tıp tarihindeki her türlü hastalığa yakalanmıştır Sait. Köşkün en namuslu insanı Berrin hanımın verdiği bakım ve sevgi sayesinde ayakta kalabilmiştir bugüne kadar.

Gazeteleri arka sayfadan okuyan bir sosyal tip

Her zaman 10-15 dakikada yemeği getiren Madam Anjel, yarım saatten fazla bekletince, Sait de merakla mutfağa gider ve gazetelerin spor sayfalarındaki "Duvar Ahmet" haberlerini büyük bir merakla ve itina ile okuduğunu görür. Hemen sonra, kendisi de birinci sayfa haberlerine göz atan Sait; dışarıdan yeni gelen Berrin hanım'a ve Madam Anjel'e, eğitim bakanıyla adalet bakanının yer değiştirdiğine dair haber başlığını okur. Bu haberle ilgilenmemeleri, üçünün de bu bakanların adlarını bile bilmemesi Sait'i düşüncelere daldırır. Öyle ki iki yaşlı kadın, Duvar Ahmet'in cezalı olması sebebiyle Romanya maçında oynatılıp oynatılmamasını kıyasıya tartışırlar. Teyzesine, "...siz de mi Duvar Ahmet'le ilgileniyorsunuz?" diye sorunca, "*Ayol insan bu memlekette yaşar da hiç Duvar Ahmet'i, Biber Osman'ı, yok efendim Kova Naci'yi, Temiz Aile Kasabı Turan'ı bilmez olur mu?*" diye cevap alır. Berrin hanım, hiç maça gitmemiş olsa da, bu konuları herkes gibi bilmek zorunda olduğunu, buna mecbur olduğunu üstüne basa basa söyler Sait'e (s.165).

Evden çıkıp da psikiyatrist Refik'e giderken yağın yağmurdan dolayı merhamet edip başka yolcuları da aldığı takside belediyeden, hükümetten, yollardan, ülkenin doğru düzgün yönetilememesinden çokça şikayet eden insanların bu konuların sorumlusu olan bakanların adlarını bilmeyip; radyoda haftanın önemli maçları anonsu çıkınca arabadaki herkesin aniden futbola, Tozkoparan-Hacetbaba rekabetine, Duvar Ahmet'in aldığı ceza tartışmalarına geçmeleriyle köşkte beliren olgu takside de devam eder. Arabadaki on yaşındaki, Tozkoparan'ı

tutan çocuk da Duvar Ahmet’le ilgili -Kerkenez Sevim dahil- her ayrıntıyı ezbere bilmektedir. Siyaset, ülke yönetimi ve toplumun gerçek sorunlarına yönelik yüzeysel bilinç, konu futbola gelince en küçük ayrıntılara dahi odaklanan bir farkındalığa dönüşmektedir. Bir başka deyişle, futbol; toplumun önemli bir kısmının, yediden yetmişe neredeyse herkesin ortak ve değişmez kamusal meselesidir. Öyle ki artık “... sırf spor yazılarını okumak için gazete alanlar bile var.”¹⁶ Büyük kulüplere dair, gazetelerin arka sayfalarında yer alan futbol haberleri, ilk sayfalardaki siyasi gündeme ve asli kamusal sorunlara dair ilginin açık ara farkla önündedir. Bu dönemlerden itibaren “... günlük gazeteler, pek çok okuyucu tarafından arka sayfalarından okunmaya başlıyordu.”¹⁷

Sait’in Futbol Dersleri

Sait, kimsenin duymaması şartıyla, haftada iki gün futbol dersi almaya başlar Duvar Ahmet’ten. Köşkün üçüncü katında bulunan boş arka salonda, Madam Anjel ve Berrin hanımdan habersiz, Pazartesi-Perşembe günleri antrenman yaparlar. Ahmet futbolun kurallarını anlatmaya, seyirci faktöründen başlar. Karşıdan topla hızlı bir hücumla gelen oyuncuya tekme atarak yere düşürmeli, ancak tekmeyi atar atmaz kendini de yere atarak kıvranmaya başlamalı; hakemi yanıltıp, seyircinin gözünde mağduru ve ezileni oynamalıdır. Türkiye’de seyirci kitleler, hep dayak yiyip yenilenden yanadır; çünkü seyircinin bizzat kendisi de hayatında hep yenilmiştir. Ezilenle, mağdurla, horlananla, dayak yiyenle özdeşleşme duygusuna sahiptir Türkiye’de taraftar kitleleri. Kendileri de böyle olduğu için, yine böyle kendine benzeyen oyuncuların arkasında durur, karşıdaki oyuncuyu yuhalar. Almanya’daysa tam tersidir; dayak atandan, yenenden yanadır seyirci. Yani babasının oğlu olsa, hakkı olan kazansın der. “*Kuvvetli nasıl olsa her zaman yener, bir de zayıf yensin...*” diye dua eder bizim seyirci(s.178). Çünkü hayatı boyunca yenilmenin acısını tatmış, yenilgi duygusuyla yaşamayı içselleştirmiştir. Futbolun abece’sinden ilk kuraldır bu anlattıkları. Fransız ve İngiliz seyircilerini, onların duygusal değil rasyonel temellere dayalı tutumlarını ve Türklerle farklılaştıkları hususları, yabancı hakemlerin davranışlarını detaylıca anlatır. Duvar

¹⁶ Can Kozanoğlu, *Türkiye’de futbol: Bu maçı alıcaz!*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s.175

¹⁷ Cem Atabeyoğlu, *Türkiye’de spor yazarlığının 100.Yılı*. TSYD, 1991, s.52

Ahmet yirmi yıldır deneyimlediği bu konuları, tekme atıp yiyerek öğrendiği futbol numaralarını, yanılmacaları bir spor profesyoneli tavırla hap bilgiler şeklinde aktarır Sait Sarıoğlu'na.

Duvar Ahmet Sait'i çalıştırma işini devam ettirmek istemez ve bırakır. Sait'i çalıştırma işini Tozkoparan'ın yabancı antrenörü Tomson'a devreder. Tomson, geçmişte birçok ülkede başarıları olan ancak yaşlanmanın da etkisiyle gözden düşen bir İngiliz antrenördür. Tozkoparan'ın başarısızlıkları da, ne kadar başarısızlığın asıl sorumlularına dair gerçekle örtüşmese de, Tomson'a mal edilmektedir. Tomson'la köşkün geniş bahçesinde derslere başlarlar. Batılı kültürle yetişmiş ve kendisiyle İngilizce konuşan Sait'e ısınır, Sait de ondan hoşlanır. Zamanında nice futbolcular yetiştirmiştir Tomson. Disiplinli ve zorlu antrenmanlar yaptırmasıyla bilinen Tomson için önemli olan; futbola yetenekli birisinden ziyade, Sait gibi hiç olmayacak kişileri çamurdan heykel yapar gibi yoktan var edip futbolcu yaratmaktır(s.184). Köşkün bahçesinde kondisyon, kültür fizik, jimnastik, lobut vs. egzersizler yaptırır Sait'e.

Sait'in bir antrenman esnasında köşkteki üstü çalılarla örtülü bostan kuyusuna düşüp altı saat baygın kalması, onda şok etkisi yaratacak bir gelişmeye sebebiyet verir. İdrak gücü, olayları yorumlama biçimi ve hatta görme yetisi güçlenir düşmenin etkisiyle. Sevim'in gebeliğini –kürtajdan habersiz- eskisi gibi önemsememeye başlar, daha soğukkanlı bir tutum benimser artık. Psikiyatrist Refik, Sait'teki bu gelişmelere sevinir. İki hekimle tedavisi devam ederken her gün antrenman yapmaya başlar. Tomson onu Tozkoparan genç takımıyla maçlara çıkarır. Refik tedavi esnasında onunla yarı uyur yarı uyanık konuşurken; bir erkek olarak Sevim'e hakim olamadığı için onun her dediğini yapmaya mahkum olduğunu söyler. Amerika'ya gitmesi için onu zorlamaz. Birkaç gün sonra, “görüyorum” diye çılgık atarak gelir Refik'e. Onyediy yaşından beri ilk kez üç kilo almıştır aynı zamanda. Genç takımla yaptığı bir antrenmanda gözleri iyice görmeye başlar. Bu mucizeyi sevinçle psikiyatrist Refik'e anlatır(s.201-202).

Tomson için Sait, artık umut vaadeder hale gelmiştir. Herkesin alay ettiği Sait'i futbolcu yapacaktır, bir mucize gerçekleşecektir en sonunda. Beklenen Tozkoparan-Hacetbaba maç günü gelir. Spor yazarı Erol İpkıran, maça Sait'le birlikte gitmek ister. Amacı, Sait'i İspanyol Aysel'le tanıştırmaktır. Dünder Dubara'yla arası bozulan İpkıran'ın Sait'i bu kadınla tanıştırmak istemesinde bir kurnazlık, gizli bir niyet saklıdır (s.205). Sevim'den farklı olarak, gençliğinden beri ezeli rakip Hacetbaba'nın taraftarıdır İspanyol Aysel. Bu iki takımın

rekabeti, iki kadın arasındaki rekabetin ve düşmanlığın nedenlerinden biridir. Bir başka deyişle, Birbirine düşman takımlar arasındaki gerilim, Sevim ve Aysel'in birbirine bakışında da vücut bulmuştur. Kerkenez Sevim'in, nüfuz bölgesini aşarak İspanyol Aysel'in bölgesine girmesi; Hacetbabalı Biber Osman ve Kazık Özer'i transfer ettirme çabaları da aradaki gerginliğin sebeplerindendi. Sporcuları ayartma konusunda da büyük bir çekişme içindedirler. Aysel'in Sevim'den farkı, Sevim gibi sadece ünlü futbolcuların değil, genç ve yeni yetenekleri keşfedip futbol piyasasına çıkarmasıdır. Öyle ki cami avlularında, çayırlarda oynayan çocuklar arasından birçok yıldız futbolcu devşirmiştir.

İki ünlü takımın haftalardır beklenen maç günü, stadyumda tanıştıır Aysel'le Sait Sarıoğlu'nu spor yazarı İpkıran. Hayatında ilk kez böyle büyük bir maç izler Sait. Şeref tribününde otururlar. Stadyumda ortam gergindir. *“Ülkenin bu en eski iki takımının maçı oldu mu gazoz şişesi tüketimi artar, pazarlarda da ayva ve mısır kalmaz, hepsi stadyuma satılırdı. Bu yüzden mısırcılar, Ayvacılar, gazozcular bu iki takımdan birini tutarlardı.”*(s.209). Duvar Ahmet kendi kalesine gol atar. Maçın bitiş düdüğüyle sahaya inen seyirciler hakemi kovalar. Maçın ertesi günü spor basını bu maçın haberleriyle dolar. Kimi gazeteler doping, kimisi para oyunlarına vurgu yaparken basın camiasının ünlü yazarları da *“Türk futbolu ölüyor mu?”*, *“Spor ve Ahlak”*, *“Can çekişen Futbolumuz”* başlıklı yazılar kaleme alırlar” (s.217). Tozkoparan'ın yenilmesi sonrası, bu işten sorumlu tutulan Tomson'a yol görünür. Aysel'in, yaşlı antrenörü Hacetbaba'ya transfer planına uygun bir gelişmedir bu.

Hacetbaba'lı “Sait Hopsayit”

Sait, Sevim'e hiç haber vermeden Amerika'ya gitmiştir. Sevim bu duruma çok bozulur. Doktor Refik, İpkıran, Tomson ve Aysel uğurlar havaalanında Sait'i. (s.227). Aysel, avucunun içine almıştır Sait'i artık. Havaalanında aşk ve özlem gösterisi yapar. Bu yolculuktan yüksek sosyete ve spor çevrelerinin haberi olmaz. Sevim, bu işe dertlendiği ve Sait'ten mektup beklediği için Romanya'daki maça gitmez. Gitsin diye babası Hasip Ferferik'e baskı yaparlar kulüpten, ancak Duvar Ahmet bile gitmeye ikna edemez. Spor yazarı İpkıran, futbolcu kılığıyla Sait'in resimlerini basmaya başlar. Bu haberlere göre Sait; Hacetbaba'nın yeni parlayan yıldızıdır. Amerika'da gittiği kentin futbol takımı tarafından da as oyuncu olarak karşılanmıştır. Amerika'da futbolun zayıf olması, Sait'in hangi ara Hacetbabalı olduğuna yönelik şüpheler bu haberlerin palavra olduğunu düşündürse de; gerçek olan

husus, İpkıran'ın Sait'i ünlü bir futbolcu olarak pazarlaması ve kamuoyunda tanıtımını yapmasıdır.

Sait'in Sevim'le evlenince oturmak için tuttuğu evin kirası dört aydır ödenmediği için ev sahibi mahkemeye verir. Sait, Amerika'dan, kira ödensin ve ev boşaltılsın diye mesaj yollar. Sait Amerika'dayken köşk iyice bakımsız kalmış, köşkün yerine dört bloklu apartman yapmak isteyen bir yapı firmasından adamlar gelmiştir bu konuyu görüşmek için. Berrin hanım, kaygılandığı bu konuyu da Sait'e açar; ancak Sarıoğlu ailesinin yaşlıları ve köşkün yıkımı hakkında ne düşündükleri konusunda Sait'ten beklediği tepkileri alamaz. Erol İpkıran, Sait'in İstanbul'a dönüşünü spor sayfalarında büyük resimlerle haber yaptırır. Sait, Sevimlere gider. Sevim Sait'te gördüğü değişikliklere çok şaşırır. Büyük bir fiziki değişime uğramış, kara gözlüklerini çıkarmıştır. Şık giyimli, Sevim'den viski isteyen, az sonra Sevimlere gelen Duvar Ahmet'in elini kuvvetlice kavrayıp sıkı, özgüvenli Sait'tir o artık. Sevim'le Ahmet'i sarmaş dolaş görünce, nasıl olup da öncesinde bu uygunsuz durumları sezemediğini, uğradığı aşağılamaları ve yüzüğü başına fırlatışını düşünür. Sevim gibi bir kadınla evlenmeyecektir Sait ve bunu da bir an önce söyleyecektir ona. Sevim, yeni evin ne zaman tutulacağını ve ne zaman evleneceklerini, mutfığa çağırarak gizlice fısıldaştığı Duvar Ahmet'e sordurur. Farklı örneklerden yola çıkarak uzun uzun teorik açıklamalar yapar bu sorulara karşılık. Sait'in bu anlattıkları ve derin bilgisi karşısında hiçbirşey anlamazlar. Duvar Ahmet gittikten sonra Sevim, İspanyol Aysel konusyla bir kıskançlık krizi çıkarır. Eski davranışında olduğu gibi elini farkında olmadan yüzüğüne götürür, ancak yüzüğü Sait Amerika'dayken çıkarmıştır. Sait, bu durumu da sezerek alaylı bir gülümsemeyle "hoşçakalın" deyip evden hızlıca çıkar. Sevim, hırsından Sait'in getirdiği hediyeleri yere fırlatır.

Tomson, Hacetbaba'nın antrenörü olunca Sait de onunla birlikte gider aynı takıma. Büyük parayla transfer edilmiş Ünlü sağ açık oyuncusu Ağları Yırtan Haydar yerine Sait'in sağ açık oynamasından tedirgin olan kulüp yöneticileri Tomson'dan bir deneme maçı yapmasını isterler. Basında yaptıracağı haberlerle Sait'i meşhur etme işini üstlenen Erol İpkıran, Sait'ten habersiz şekilde Ağları Yırtan Haydar'ı maç öncesinde gece alemine çıkarır formdan düşürmek için. İlk yarıda Haydar, ikinci yarıda Sait oynar. Deneme maçında bu futbolcunun yorgunluktan oynayacak hali yoktur. Sait Sarıoğlu'nunsa yıldızı parlar, maçın tek golünü de o atar. Sağ açık mevkiini Sait alır böylelikle. "İpkıran'ın ahlak dışı kurnazlığı, zavallı Ağları Yırtan

Haydar'ı başarısızlığa sürüklemişti”(s.260). Ertesi gün bütün gazetelerin spor sayfaları Sait'ten övgüyle bahseder. Pas verme tekniğiyle, takım oyuncusu olmasıyla, iki ayağını da mükemmel kullanışıyla büyük bir yıldız doğmaktadır gazete haberlerine göre. Sait Sarıoğlu, artık, Erol İpkıran'ın yaptığı haberlerle “Hopsayit” lakabıyla anılır hale gelir. Aniden ve alışıldık örneklerin dışında birden yıldız futbolcu olmuştur. Öyle ki futbolun kurdu olan Duvar Ahmet bir sezonda bir kez milli formayı giyebilmişken, Sait aynı sezonda üç kez milli formayı giyip başarılı olmuştur.

Yaşlılık olgusu, Duvar Ahmet üzerinde etkisini şiddetli biçimde göstermeye başlar. “Öbür meslek dallarında yolun sonu ihtiyarlıkla birlikte gelir; bir futbolcu ise henüz otuz yaşında ihtiyar sayılabilir. Kaslar çabuk yorulur.”¹⁸. Geçmişte kazandığı transfer paralarını savurganca harcayıp birikime çeviremediği gibi, iyi bir evliliği ve futboldan başka yapacağı düzgün bir işi de yoktur. Futbol performansı ve fizik kondisyonu da iyice düşmüştür. Bir başka ifadeyle artık bu mesleğin sonuna gelmiş bir prekaryadır o. Bir zamanlar “...Duvar Ahmet çok yaşa!” diye tezahürat yapan seyirci kitleler şimdi “Yuu, inek arabası...Hadi salhaneye çek!” diye bağırır hale gelmiştir (s.265). Duvar Ahmet'i, artık işe yaramaması ve hırçınlığıyla takıma zarar vermesi nedeniyle satışa çıkaracaklardır. Dubara'nın bu sözleri karşısında Sevim'in boğazı düğümleir ve içinden ağlamak gelir (s.269).

Başlıca ulusal mesele olarak Tozkoparan-Hacetbaba Rekabeti

Lig şampiyonunu belirleyecek olan Tozkoparan-Hacetbaba maçı yaklaşır. İstanbul'un ötesinde bütün ülke, yakında oynanacak bu maçı konuşur. Öyle ki bu maç, basında yılın en önemli olayı olarak yer bulmaktadır. En ücra köylerden büyük kentlere kadar; işyerlerinde, devlet dairelerinde, toplu taşıma araçlarında vs. her yerde bu maç konuşulur. Öyle ki “...bütün yurt ayağa kalkmış” ve *ülke Tozkoparanlılar ve Hacetbabalılar saflaşmasıyla ikiye ayrılmış gibidir*(s.269-270). Karaborsada maç bileti fiyatları tavan yapar. Ülkedeki yöneticiler de halkın futbola bu düzeydeki ilgisinden çok memnundur. Spor işlerinden sorumlu bakan, böyle bir kitlesel futbol

¹⁸ Eduardo Galeano, *Gölgede ve güneşte futbol* (Çev: Ertuğrul Önalp/M.Necati Kutlu). İstanbul: Can Yayınları, s.16

seferberliği karşısında sağlam kafanın sağlam vücutta olduğunu ve kente yüzbin kişilik iki stadyum daha yapılacağı müjdesini verir. Kentin stadyuma değil; okul, hastane, yol, kanalizasyon vs. altyapı hizmetlerine ihtiyacı olduğunu söyleyen solcu yazarlara hücum etmeyi görev sayar bazı bilgiç spor muhabirleri. Yaklaşan maç hakkında demeç verir Sevim de İspanyol Aysel de. Magazin aleminin iki tanınmış kadın figürünün bu ezeli rekabet hakkındaki görüşleri, gazeteciler için haber değeri ve tirajlar açısından çok önemlidir.

İki ezeli rakibin yapacağı bu maç, hangi güne ve saate konursa konsun, fazlaca seyirci çekecek olması nedeniyle hafta arası akşam saati yapılacaktır. Maç günü sabahın erken saatlerinde stadyum gişelerinden bilet almak için yollara dökülen insanlar nedeniyle bir çok işyeri, fabrika ve resmi daire boşalır. Memurlar, bu maça izin için amirlerine çok yaratıcı yalanlar uydururlar. *“Dairelerden o gün memurların boşalması işleri pek aksatmayacaktı, çünkü o dairelerde işleri olan yurttaşların çoğu da elbet o günkü maça gidecekti”*(s.277).

Neredeyse tüm şehir ve her yaştan insan stadyuma dolmuş gibidir. Gişelerde biriken kalabalık izdihama yol açar ve kolluk kuvveti de hazır bulunur. Çatışmalar sonucu yaralananlar, ezilenler olur. Stadyuma girmek için duvarlara ve elektrik direklerine tırmananlar, birbirinin sırtına basanlar göze çarpar. Öyle ki, *“İnsanoğlu bu oranda futbolsever olunca, onun karşısında değil stadyum duvarı, Çin Seddi olsa yıkılırdı”*(s.279). Maçtan dört saat önce stadyum tıka basa doludur. Kimi seyirciler maç başlayana kadar geçecek süre içinde tribünlerde tavla, barbut, poker vs. oyunlar oynar.

İki takımın taraftarları da tribünlerde taş, sopa, muşta, gazoz şişesi vs. aparatlarla silahlanmış olarak hazırdır. Hacetbaba 3-1 kazanır ve Sait iki gol atar. Sait'in attığı son golle rakip takım taraftarları sahaya ne bulurlarsa atarlar ve atılan şişe nedeniyle Sait'in kafası yarılr. Maç biter bitmez sahaya akan seyirci kitleleri Sait'i omuzlara alarak tezahürat yaparlar: *“Hop hop Hopsayit!..”*. Kalabalık dağılıp stadyumun ışıkları söndükten sonra bir kuytu köşede oturup düşünür futbol etrafında meydana gelen olayları. Bu futbol maçları; insanlara kızgınlıklarını kusmaları, söyleyemediklerini söylemeleri ve boşalmaları için yararlıydı. Futbolun ne top etrafında koşan yirmi iki delikanlının ne de tribünlerdeki on binlerce insanın vücuduna bir yararı olmadığını herkes bilmiyor muydu? *“Spor için mi, kuvvetlenmek için mi doluyorlardı stadyum denilen bu hastaneye?”*(s.289). Elbette boşalıp rahatlamak içindi bu düzeyde bir futbolseverlik. Kimlere söveceklerini bilmeyen, ki o kişilere de sövmeleri olanaksız olan yüz binlerce hatta

milyonlarca insanın futbol bağlamında birbirlerine ve hakemlere sövmesi çok işine geliyordu politikacıların. Toplumda biriken öfkenin tehlikesiz biçimde boşalım alanıydı futbol.

Stadyumdan çıkarken, acı içinde kıvranan Duvar Ahmet'in iniltisini duyar Sait. Kerkenez Sevim ve İspanyol Aysel dışarıda Sait'i bekler. Her zamanki gibi nişan yüzüğünü Sait'in suratına fırlatan Sevim'in bu hareketi karşısında, eski dönemlerle taban tabana zıt bir tutumla, sağlı sollu iki tokat atar. Kaba bir davranışla, Aysel'e de yüz vermez Sait. Duvar Ahmet'i hastaneye götürmek için bir taksi bulur gelir tekrar. Böbreğin birisi alınmazsa hayatının tehlikede olacağını söyler doktor. Sabah ameliyat olacağını öğrenen Duvar Ahmet içini döker yanı başında bekleyen Sait'e. Futbolu çoktan bırakmış olması gerekirdi ancak başka mesleği ve geliri olmadığı için bırakamamıştı. O, futbolu bırakmasa da futbol onu bırakmıştır. Ağlar ve Sait'e çok teşekkür eder. Ertesi gün gazeteler Sait Hopsayit'in "Gol Kralı" olduğunu yazsalar da sonraki günkü gazeteler Sait'in futbolu bıraktığını yazarlar. Spor yazarı Erol İpkıran gazetesinde "bir yıldız kaydı..." diye yazar (s.292).

EDEBİ VE NESNEL HARİTALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Romanın ilk basımıyla, genişletilerek gözden geçirilmiş son hali arasındaki zaman dilimi (1957-1969) Türkiye'de profesyonel futbolun kurumsallaştığı yıllardır. "...Demokrat parti iktidarının on yılı, Türkiye'de kapitalizmin altyapısının serpilmesine ciddi katkılarda bulundu."¹⁹ Uzun dönem devam eden gizli profesyonellik sonrasında, yeni iktidar değişimiyle liberal ekonomi yönündeki değişmeye paralel sporda da profesyonellik gündeme gelir. Demokrat Parti'nin yeni iktidara geldiği, serbest piyasacı liberal ideolojiye her alanda start verildiği ellili yılların başında, futbolda profesyonellik olgusu (1951)resmi düzeyde kabul edilir. Kitle sporu anlayışının öne çıkarıldığı Tek parti döneminde eleştiri konusu olan "gizli profesyonellik" olgusu, yerini futbolun bir meslek olarak tanınmasına bırakır.

1937-1959 arasında Milli Küme olarak adlandırılan, İstanbul-Ankara-İzmir takımlarından oluşturulan deplasmanlı lig, ellilerle birlikte artık profesyonel takımlar çerçevesinde işlemeye başlar. 21

¹⁹ Murat Belge, *Mitarist modernleşme: Almanya, Japonya, Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.621

Mart 1937 tarihinden itibaren İstanbul liginden ilk dört takım, Ankara ve İzmir liglerinden ilk iki takımın katılımıyla Milli Küme organizasyonu başlar. Kırklı yıllarda yaygınlaşan gizli profesyonelliğin sonucunda ilk profesyonellik başvurusunu da 1951 yılında İstanbul kulüpleri (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Vefa, Beykoz vs.) yapacaktır.²⁰ *Akabindeyse, 1959'da üç il etrafında örgütlenen yapı yerine merkeziyetçi bir yaklaşımla "milli lig" kurulur. Bu örgütlenme bugünkü anlamda profesyonel futbolun en üst ligi olarak bilinen oluşumun ilk örneğidir. Öyle ki, "...tek kümeli milli lig²¹, hem Türkiye'nin ekonomik bütünleşmesinin büyük ölçüde tamamlandığının, hem futbolculuğun çağdaş süreçlere girerek meslekleştiğinin somut ifadesidir.*"²²

Ellili yıllarda profesyonelliğin kabulüyle Lefter Küçükandonyadis, Şükrü Gülesin vs. bazı Türk futbolcular yabancı takımlara transfer olur. Bunun yanı sıra Avrupa'dan ve yurtdışından önemli oranda yabancı antrenör ve futbolcu da Türkiye'ye gelir.²³ Romanda da benzer şekilde Türk futbolcuların yabancı takımlara transferleri gündemdedir. Transfer olayları, spor basını ve "Erol İpkıran" karakteri tarafından sürekli ele alınan manipülatif bir konudur. Yapılan hayali transfer haberleri gündemde tutularak futbolcuların piyasa değerine ve toplumdaki bilinirliğine olumlu/olumsuz yön verilir.

Bu dönem futbolun, profesyonelliğin de kabulüyle halk arasında hayli popülerleştiği, yazılı basında ve spor sayfalarında çokça haberleştirildiği yıllar olarak göze çarpmaktadır. Türkiye'de futbol taraftarlığı daha çok İstanbul'un bilindik ünlü takımları etrafında yaygınlık özelliği sergiler. Anadolu şehirlerini temsil eden kulüplerin (ikinci lig ve üçüncü ligler) henüz kurulmadığı yıllardır. İlgili dönemde futbola yönelik kitlesel ilgi ve taraftarlık olgusu daha çok büyük İstanbul kulüpleri ekseninde yaygınlık gösterir. Bu görüntünün, romanın yazıldığı dönemden bu yana Anadolu futbolunun, dört büyükler (Trabzonspor) olgusunun ve kent kulüpleri temelinde gelişen taraftarlığın gelişimiyle kısmen değiştiği görülse de Türkiye'de futbol iktidarının halen bu düzlemde süregeldiğini söylemek mümkündür.

Romanın başlıca karakterleri Sait ve Sevim, ve diğer yan karakterler tarafından sergilenen abartı öğeleri dışta bırakıldığında,

²⁰ Türk Futbol Tarihi, Ed:Erdoğan Arıpınar,TFF Yayınları, 1992, s.79,85

²¹ İstanbul'dan 8, Ankara ve İzmir'den 4'er takımla başlar.

²² Kurthan Fişek, *100 soruda Türkiye spor tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, s.146

²³A.g.e.,s.145

romanın ana konusunun yazıldığı tarihsel kesitteki nesnel gerçeklerle uyumlu olduğu görülmektedir. Romanda geçen olayların hicivle ve ironik üslupla, olumsuz tiplerin abartılı profillerle sunumu söz konusu olmakla birlikte eserde ilgili dönemdeki yaygın zihniyetlerin, kitlesel eğilimlerin silueti billurlaşmaktadır. Yazarın muhalif kimliği, sanat eserine yüklediği halkı aydınlatma işlevi bu eserde de öne çıkan bir özelliktir. Yazarın modern sporun/futbolun yapılış biçimlerine, futbol etrafında gelişen sosyal etkileşimlere ve halkın sporla temas etme biçimlerine, spor basınına, kulüplere, tüm bunları kapsayan toplumsal düzene ve iktidar ilişkilerine eleştirel yaklaşımı toplumcu-gerçekçi bir paradigmayı serimlemektedir. Romandaki kurmaca öğelerin ve özün, dönemin sosyal olgularından hareketle yaratıldığı görülmektedir. Roman; karakterlerin aşırı yanlarının, gerçeklik duygusu uyandırmayan gülünç durumların ve karikatürize tiplerin öne çıkmasına rağmen ilgili zaman dilimindeki futbol ve toplum hakkında bilgi verici niteliktedir. Bu açıdan edebi haritayla nesnel harita arasında, birçok açıdan uyumun söz konusu olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç: Romanın Mesajı

Gülmece edebiyatını, “insanları güldürme yoluyla düşündürmek” olarak tanımlayan yazar, metinlerinde toplumsal sorunlardan ve çağdaş dünya olgularından yola çıkar. Mizahın (gülmece) amacı da adaletsiz yapıyı, olumsuz koşulları, çirkinlikleri değiştirme isteği yaratmaktır. Mizah, halk yararına kullanılabilirse olumlu bir yıkıcı olur.²⁴ Yazarın benimsediği mizah anlayışı, Tanzimat’tan sonra batıdan aktarılan (Fransa) burjuva mizahından farklı olarak “halk mizahı”dır. Güldürme yoluyla düşündürürken toplumdaki bozuklukları sergilemek esastır. Böylelikle okuyucuyu konu edindiği toplum olayları hakkında düşündürmeyi hedefler.²⁵ Bireyci değil, halkçı ve toplumcu bir edebiyat anlayışını benimsemiştir yazar. Toplum düzenini, egemen sınıfı ve hakim siyasetleri eleştiren, sosyal yaşamdaki sürgit olumsuzlukları tezatlar üzerinden gösteren edebiyatçı, modern spora da aynı perspektifle yaklaşmıştır. Birçok öyküsünde toplum-spor ilişkisini ve spor yoluyla oluşan sosyal etkileşimleri mizahçının keskin eleştirel perspektifiyle işlemiştir. Çarpıtılmış spor anlayışını resmettiği başlıca çalışması Gol Kralı’dır. Bu metin, yazarın futbol üzerine yazdığı,

²⁴ Nesin, Yetmiş beşinci yaşında Aziz Nesin, s.45

²⁵ Cevdet Kudret, *Türk edebiyatında hikaye ve roman*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016, s.950

ancak bunun ötesinde futbolu içine alan sistemi ve toplumsal yapıyı, sporun düzenini, toplumsal çözülmeyi ve yozlaşmayı eleştirdiği bir romandır. Yazarın, güldürü öğeleri üzerinden halk yararına, halkı belli konularda uyarmayı ve düşündürmeyi hedefleyen görevci mizah anlayışının bu romanın da temel işlevi olduğu göze çarpmaktadır. Metnin, modern sporun eleştirisi olduğunu söylemek mümkündür. Spordan halkın kendisinden ziyade hangi güç mekanizmalarının istifade ettiğinin altı çizilmiştir romanda. Sporu, diğer olgularla ve sistemle ilişkili biçimde sunuşu bağlamında da bütünsel bir perspektif sergiler.

Selim İleri'ye göre “Gol Kralı”, Aziz Nesin'in en güzel romanıdır. Toplumdaki değer yitimi, küçümsenen ve aşağılanan Sait Sarioğlu'nun aniden futbolcu olarak toplumda yükselişi, kültür hayatımızdaki çözüme, yok edilen İstanbul mimarisi gibi hususların altı çizilir romanda.²⁶ Metinde elliler Türkiye'si eleştirel dille sorunsallaştırılmıştır. Bilgisizlik, görgüsüzlük, yeni hayat tarzı, sosyete, futbolun ilgi odağı olması ve nasıl yönetildiği mizahi açıdan eleştiri konusu yapılmıştır.²⁷ İlk basımı Türkiye'de profesyonel futbolun kurumsallaştığı yıllara denk gelen roman; futbol etrafında gelişen ilişkileri, yaygın eğilimleri, kitlesel davranış biçimlerini, sporun örgütlenme biçimini mizah sanatının olanaklarıyla sorunsallaştırmıştır. Halkın ilgisinin ünlü futbol takımları ve futbolcular üzerine olması, sosyoekonomik ve siyasal sorunlardan ziyade 7/24 futbol konuşan bir toplum düzeni eleştirilir. 50'lerin başlangıcında liberal piyasa değerlerinin yükselişine paralel biçimde profesyonel futbolculuğun da kısa yoldan zengin olma ve sınıf atlama vasıtası haline gelmesi, diğer konuların önüne geçmesi eleştirel gözle mercek altına alınan hususlardan biridir Gol Kralı'nda.

Kitleselliğin futbol ekseninde gelişmesinde iktidar etkisi de es geçilmemiştir metinde. Yazarın perspektifinde futbol, egemen siyasetlerden ve genel toplumsal sistemden bağımsız bir sosyal alan değildir. Toplumunu idare etmenin bir vasıtası, kamusal sorunlarda ve kriz zamanlarında halkın ilgisini saptıran bir araçtır. Oyun, eğlence, fiziksel aktivite gibi yönlerinin ötesinde kitlesel özdeşleşme ve kolektif kimlik sahasıdır. Sosyal ve ekonomik sorunlarla boğuşan milyonlarca insan için katarsis ve kimlik işlevi sağlar. Bireysel başarısızlıklar ve

²⁶ Selim İleri, *Edebiyatımızda sevdiğim romanlar kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları, 2015, s.411

²⁷ Andaç, Gülen Düşünce, Muhalef Kimlik: AZİZ NESİN, s.136-137,141

hayal kırıklıkları bir takıma duygusal bağlanma ve taraftar kimliğiyle telafi edilir. Öyle ki "... bir insanı bir takıma çeken asıl güçlü halat, kimlik vaadidir. Tek bir kararla, birkaç saniye içinde, uğraşmadan yorulmadan şak diye yepyeni bir kimlik kazanılır. Erzurumlu bakkal Recep, Erzurumlu bakkal Cimbomlu Recep olur. Milyonlarca kişilik bir "biz" ordusunun parçası haline gelir. Taraftarlık tercihini güçlü bir takımdan yana kullanmak, güçlü bir kimlik edinmenin avantajını da, haliyle, birlikte getirir."²⁸ Her yaştan ve kesitten insanı bir arada toplayıp ilgi uyandıran, karşılıksız mesai harcatan, konuşturan ve çatıştıran, toplumsal enerjiyi kendisine çeken böylesine bir faaliyet yoktur. "*Nerde, nasıl, hangi yollardan bir futbol maçındaki kadar kalabalıklar rahatlayabilir, boşalabilir, coşkunlularını dindirebilir ki?*"²⁹ Kitleesel enerji ve duygu patlamalarının yansıdığı bir emniyet süpabıdır. Gerçek manada sportif faaliyet için değil elbette boşalıp rahatlamak içindi bu düzeyde bir futbolseverlik. Kimlere söveceklerini bilmeyen, ki o kişilere de sövmeleri olanaksız olan bu kitlelerin futbol bağlamında birbirlerine ve hakemlere sövmesi, politikacıların çok işine gelen bir durumdur. Toplumda biriken öfkenin tehlikesiz biçimde boşaltım alanıdır futbol. Halkı, realitenin dışındaki yapay konu ve sorunlara odaklama işlevi üstlenir.

Yıldız futbolculardan oluşan bilindik İstanbul takımlarının stadyumların ötesinde ülkenin her yanına yayılmış taraftar kitleleri söz konusudur. Azınlık bir kesimin yüklü miktarda para kazandığı, çoğunluğunsa imrendiği ve özdeşlik kurduğu bir olgu. Marksist terminolojinin futbol analizlerine benzer biçimde, bir tür afyon ve uyuşturucudur bu spor, yazara göre. Bu yönleriyle yönetimlerin işini kolaylaştıran ideolojik bir aygıttır. Aziz Nesin, toplumun futbolla kurduğu ilişki üzerinden kişilerin sporu tatbik etme biçimlerini, spor örgütlenmesi ve spor-insan ilişkisi eksenindeki çarpıklıkları eleştirir. Toplumcu gerçekçi bir yazar olarak, Türkiye’de spor olgusunun yanlış biçimde kurumsallaştığının altını çizer. Yazarın yaptığı dolaylı göndermelerde, kitlelerin sporla edilgen konumda ve seyirci olarak ilgi kurmalarını eleştirdiğini çıkarsamak mümkündür.

Eser, yazıldığı dönemde sporun düzenini başlıca ve yan karakterler üzerinden sorunsallaştırarak toplumdaki genel eğilimleri ve

²⁸ Kozanoğlu, *Türkiye’de futbol: Bu maçı alıcaz!.*, s.109-110

²⁹ Tarık Dursun, *Futbolumuzun Tiği*, 2 Haziran 1970, Aziz Nesin Gol Kralı(ıç), Beşinci Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1974, s.366.

olumsuz koşulları resmeder. Çoğunluğun sporla temas etme biçimindeki sorunları göstermesinin yanı sıra, toplumun yaygın eğilimleri ve kamusal ilgileri hakkında da eleştirel bir tutum benimser. Romanın iddiasına göre ülkeye dair ekonomik, sosyal, kültürel vs. elzem sorunlar tartışılmayı ve çözülmeyi beklerken, böylesi konuların yerini futbol almıştır. Yaşlı teyzesi Berrin hanım ve Madam Anjel dahi futbol ve futbolcular üzerine Sait'ten katbekat daha bilgilidir. Yediden yetmişe herkes futbol konuşmaktadır. Futbol başlıca kamusal alan konusudur. Oynayanlar ve bu işten para kazananlar profesyonel sporcu azınlıktır. Futbolu seyreden ve sürekli konuşan edilgen konumdaki halksa bu konuda kendi zararına mesai harcamaktadır. Kitleler, Tozkoparan ve Hacetbaba olarak karikatürize edilen büyük İstanbul kulüpleri ve futbolcularıyla özdeşleşir. Özdeşleşenler, sporu bizzat yapan kişiler değil, seyreden ve bu takımlarla duygusal bağ kuran halktır. Toplumun önemli kısmının spor yapmadığı, kitlelerin spora edilgen biçimde seyirci olarak katıldığı vurgusu romanın örüntüsünde sıklıkla göze çarpan bir öğedir. “Gazeteleri arka sayfadan okumaya başlayan bir okuyucu” tipolojisiyle sporun düzeni, yapılış biçimi ve kitlelerin toplumsal ve politik yaşama yönelik bilinçlilik durumu sorunsallaştırılmıştır.

Gülmece öğelerini anlatısında araç kılan yazar toplumsal eleştiriye merkeze koymuştur. Aslolan gülünç durumların betimlemesini yapmaktan ziyade, gülünçlüklere neden olan durumların saptanmasıdır. Toplumsal koşulları sorunsallaştırmış, eleştirel yöntemini daha iyi bir dünyaya varma çabasına koşut uygulamıştır. Yazarın metinlerinde ironi ve abartı öğeleriyle yüklü bir eleştirel yöntem söz konusudur.³⁰ Olay örgüsünde sporla alakasız Sait Sarioğlu'nun 24 yaşında futbolcu olması, antrenman esnasında köşkteki çukura düşüp sonrasında gözlerinin ve şuurunun açılması, gördüğü tedavilerle erkeklik gücündeki artış, Duvar Ahmet'in dramına da tanıklık ederek ünlü bir futbolcu olup akabinde de futbolun toplumsal işlevlerini sorgulayıp bırakması vb. abartı öğelerine sıklıkla rastlanır. Ancak yazar, absürt durumlar ve aşırı abartılı durumlar üzerinden toplumsal gerçekliğin silüetini billurlaştırmıştır. Mevcut düzenin ürünü olan olumsuz tipler üzerinden neyin olmaması gerektiğinin de altı çizilir. Sait'in futbolcu olma serüveninde Erol İpkıran ve Dünder Dubara karakterleri üzerinden anlatılan futbol dünyasındaki entrikalar, spor basını mekanizması ve futbol-iktidar ilişkileri, yozlaşmış sosyete

³⁰ Andaç, Gülen Düşünce, Muhafiz Kimlik: AZİZ NESİN, s.68-69,78-79

tabakasının futbola merakı gibi hususlar futbolun içinde bulunduğu sosyal sistemle ilişkileri bağlamında ele alındığının göstergeleridir. Spor, toplumdan bağımsız ve koşulların üstüne çıkan salt bir sportif oyun değil, içinde bulunduğu sistemin bağımlı değişkenidir. Son tahlilde Gol Kralında, futbolla birlikte toplumsal yozlaşmanın da eleştirisinin yapıldığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akis, “Gol Kralı Sait Hopsait”, 28 Mart 1957, Aziz Nesin. *Gol Kralı*(iç), Beşinci Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1974.
- Alver, Köksal. Önsöz, *Edebiyat sosyolojisi incelemeleri* (İç). K. Alver (Edt.) İstanbul: İz Yayıncılık,2019.
- Andaç, Feridun. *Gülen düşünce, muhalif kimlik: AZİZ NESİN*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015
- Atabeyoğlu, Cem. *Türkiye’de spor yazarlığının 100.Yılı*. TSYD, 1991.
- Aytaç, Gürsel. *Bilgiden kurmacaya: Bir çağdaş edebiyat çözümlemesi*. Ankara: FOL Yayınları, 2020
- Behramoğlu, Ataol. *Aziz Nesin’li anılar*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020.
- Belge, Murat. *Mitarist modernleşme: Almanya, Japonya, Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Dursun, Tarık. *Futbolumuzun tiği*. Milliyet. 2 Haziran 1970. Nesin, Aziz. *Gol Kralı*(iç). İstanbul: Tekin Yayınevi, 1974
- Eğribel, Eğribel. *Sosyoloji ve sanat-edebiyat ilişkisi üzerine. Sosyologca*, Sayı: 13-14, 51-58, Ekim, Doğu Kitabevi, 2017.
- Fişek, Kurthan. *100 soruda Türkiye spor tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1985.
- Galeano, Eduardo. *Gölgede ve güneşte futbol* (Çev: Ertuğrul Önalp/M.Necati Kutlu). İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Moran, Berna. *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1988.
- İleri, Selim. *Edebiyatımızda sevdiğim romanlar kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları, 2015.
- Kongar, Emre. *Yazarlar, eleştiriler, anılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.
- Kozanoğlu, Can. *Türkiye’de futbol: Bu maçı alıcaz!*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Kudret, Cevdet. *Türk edebiyatında hikaye ve roman*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.
- Nesin, Aziz. *Yetmiş beşinci yaşında Aziz Nesin*(iç). Tüyap, 1990.
- Nesin, Aziz. *Sanat yazıları*. İstanbul: Nesin Yayınevi, 2011.
- Nesin, Aziz. *Gol Kralı*. Onuncu Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2021.
- Soykan, Ö. Naci. Önsöz. *Edebiyat sosyolojisi: Kuram ve uygulama*(iç). (Der: Ö. N. Soykan). İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019.
- Türk Futbol Tarihi, Ed:Erdoğan Arıpınar,TFF Yayınları, 1992.

Ural, T. Kabaca. Yaban: Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İçinde *Edebiyat sosyolojisi: Kuram ve uygulama* (Der: Ö. N. Soykan). İstanbul: Bilge Kùltür Sanat, 2019.

Yiğitoğlu, Mustafa. Sosyolojik eleştiri. *Edebiyat Yazıları-II: Eleştiri kuramları ve metin tahlilleri*(i).Ulaş Bingöl-Enser Yılmaz (Edt.), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2021.

İKİNCİ BÖLÜM

AZİZ NESİN'DE MİZAH VE SPOR

Türkiye’de gülmece edebiyatı denince akla ilk gelen Aziz Nesin’dir. Yazarın hemen her türde ürettiği edebi eserlerinde ve gülmece ekseninde işlediği temaların halk arasındaki yansıması; “Aziz Nesinlik olay” deyiminin gündelik dile yerleşmesi olmuştur. Yazarın öykü, roman, oyun türlerinde ürettiği tüm eserlerde topluma dair olay, olgu ve çelişkilerin gülmece ve yergi metoduyla anlatımı söz konusudur. “Aziz Nesin gülünç olanı, bizi güldüreni değil; o gülme durumlarını yaratanın ne olduğunu anlatır daha çok. İşte orada toplum/aile/sistem (devlet/bürokrasi/siyaset), eğitim, din, ahlak, meslek vb. vardır.”¹ Eserlerini, gülünç durumları ve bunun toplumsal kaynaklarını detaylarıyla göstererek kurgulayan edebiyatçının başat özelliklerinden birisi eleştirel dünya görüşü ve yöntemidir. Muhafız aydın kimliğiyle edebi ürünleri arasında bir koşutluk söz konusudur. Ataol Behramoğlu’nun betimlemesiyle; “Ölü Canlar” yapıtıyla Çarlık Rusyası’nı eleştiren “...Gogol gibidir. İstese de iyi bir şey söyleyemiyor. Çünkü yeteneği hep eleştirmek, olumsuz göstermek yönündedir.”²

Aziz Nesin, Türkiye’nin en fazla okunan yazarıdır. Hikaye, roman, oyun, anı gibi edebi türlerde 70’i aşkın kitap yazmıştır.³ “Aziz Nesin toplumumuzu en iyi anlayan, en iyi yansıtan, en iyi hicveden bir yazar”⁴ olarak nitelendirilmektedir. Öyle ki “öykü ve romanlarında adeta toplumun topografyasını çıkarır.”⁵ Mizah/gülmece edebiyatındaki öncü rolüyle birçok eser vücuda getirmiştir. Geleneksel Türk halk gülmeceinden kaynaklanan gülmece anlayışıyla toplumsal sorunlara ve çağdaş dünya insanına odaklanır. Bir işlevi olan, işe yarayan bir gülmece yöntemi söz konusudur. Güldürme yoluyla düşündürmek, bu

¹Feridun Andaç, Gülen Düşünce, Muhafız Kimlik: AZİZ NESİN, İstanbul:İnkılap Kitabevi, 2015, s.78

²Ataol Behramoğlu, Aziz Nesin’li Anılar, 6.Baskı, İstanbul:Tekin Yayınevi, 2020, s.17.

³Enis Batur; Kara Mizah Antolojisi, Üçüncü Baskı, İstanbul:Sel Yayıncılık, 2019, s.192.

⁴Emre Kongar; Yazarlar, Eleştiriler, Anılar,İkinci Basım, İstanbul:Remzi Kitabevi, 2016, s.86.

⁵Feridun Andaç; Gülen Düşünce, Muhafız Kimlik: AZİZ NESİN, İstanbul:İnkılap Kitabevi, 2015, s.79.

edebi türün başlıca işlevidir. Gülmece bir araç, düşünmekse başlıca amaçtır yazara göre.⁶

Aziz Nesin toplumsal sorumluluk bilinci çok gelişkin, toplumsal bilimlere fazlaca ilgisi olan bir yazardır.⁷ Okurlarına toplum ve çağdaş dünyanın sorunlarını düşündürmek, bireylere içinde yaşadıkları sosyal yapı ve sistem üzerine kafa yordurmak en büyük motivasyonudur Aziz Nesin'in. Aziz Nesin'e göre sanat ve özellikle anlatı sanatlarının en önde geleni olan edebiyatın amacı, bir şeye karşı koymaktır. Bir sanat kolu olarak edebiyat, var olanın yerine daha iyisini koyar. İyi yazar, bir şeyleri değiştirmek isteyen yazardır.⁸ Toplumcu yazar, gülmece eserlerinin amacını ve uyarıcı işlevini şu şekilde tanımlar: "Yaşadığımız toplum ve bu toplumsal yapı adaletli değildir ve içinde bulunduğumuz koşullar da güzel değildir. Adaletsizliklerden, çirkinliklerden kurtulmak için, başta kendimiz olmak üzere, çevremizi, toplumumuzu, dünyamızı değiştirme özlem ve isteği yaratmak."⁹

Yazar, edebiyatın birçok türünde eserler vermiştir. Öykü ve romanlarında işlediği bir konu da spor olgusudur. Toplumsal yaşama, düzene ve insan ilişkilerine yönelik eleştirel perspektifini spora yönelik saptamalarında da sürdürür. Herşeyden önce spor, mevcut toplum düzeninin bir parçasıdır. Toplumun işleyiş mantığı ve yaygın değerleri spora da yansır. Spordaki olayları, olguları, kurumsallaşma biçimlerini, insanların sporla temas etme biçimlerini ve spora yüklenen anlamları gözlemleyerek toplumsal sistemdeki yaygın eğilimlere ve sorunlara dair kestirim yapmak mümkündür. İçinde yapıldığı toplumdaki olguları, çelişkileri, tezatları, iktidar ilişkilerini yansıtan bir toplumsal kurumdur spor. Aziz Nesin de spor olgusunun toplumsal yapı ve ilişkilerdeki görünümüne dair saptama ve gözlemlerden hareketle, bir edebiyatçı gözüyle ve mizah sanatının olanaklarıyla sporu incelemiştir. Sayısız toplumsal olgu ve ilişki biçimlerini, ülkemiz insanlarının hayata bakışı, uygulama ve söylem düzeyindeki güldürü öğelerini bir toplumsal alan olarak sporda da gözlemleyip resmetmiştir.

Sosyal dünyada milyonlarca insanın gündelik yaşam aktivitesi olan modern spor olgusuna mizahın penceresinden eleştirel yaklaşır Aziz Nesin. Spor etrafında oluşan toplumsal çelişkilerdeki gülmece öğelerini yakalar. Yazarın eleştirisi, sporun kendisine ve varlığına değil

⁶ Aziz Nesin; Yetmiş Beşinci Yaşında Aziz Nesin(ç), İstanbul:Tüyap, 1990, s.45.

⁷ Kongar. Yazarlar, Eleştiriler, Anılar.s.86.

⁸ Yüksel Pazarkaya, Aziz Nesin Konuşuyor, İkinci Basım, İstanbul:Nesin Yayınevi, 2015, s.37.

⁹ Nesin, Yetmiş Beşinci Yaşında Aziz Nesin(ç), s.45.

yapılış biçimlerine yöneliktir. Toplumda sporun uygulama biçimlerinde gözlemlendiği tezatlar, gülmecenin kaynaklarını oluşturur. Bükreş'te seyrettiği uluslararası jimnastik yarışmasındaki bir olayı tipik bir gülmece örneği olarak gösterir. Salonda binlerce seyircinin önündeki elit sporcular olağanüstü bedensel hareketler, akrobasi cimnastikleri yaparken salonun düz zemininde fotoğraf makinesiyle yürüyen bir kişinin yere yuvarlanıp da zar zor debelenerek ayağa kalkması ve seyircilerin bu kişiyi kahkahalarla alkışlamasını gülmecenin kaynağı olarak görür. Birkaç yetenekli sporcu artistik hareketler yaparken bir başka kişinin düz zeminde verdiği bu zorlu sınav modern sporun oluşturduğu bir tezattır. *“Sporda amaç nedir ya da ne olmalıdır? Bütün insanların dümdüz bir yerde yuvarlanıp düşmeden yürüyebilmeleri mi, yoksa içlerinden yüz binde, milyonda birinin havada üç perende atıp, demirde, halkada fırfır dönüp yere dimdik atlamaları mı?”*¹⁰

Yazara göre çağdaş dünyada spor, olması gerektiği gibi değildir ve amacından saptırılmıştır. Toplumu oluşturan tüm insanların sağlıklı ve dirençli olmasına yönelik planlanması gereken spor, tek tek yetenekli kişilerin ve azınlık bir kesimin üstün fiziki performans göstermesine yönelik kurgulanmıştır. Oysa ki sporun işlevi; nüfusun çok küçük bir kesimini yüksek atlama, sıçrama, kuvvet vs. becerilerde yüksek performansla ulaştırmak değil; toplumu oluşturan tüm insanların daha iyi, sağlıklı ve etkin yaşamasına katkı sunmaktır. Spor, sadece onu öğretenler için meslek olmalıdır.¹¹ Bilhassa milyonlarca seyirci kitlesinin olduğu, bunun yanında üstün sporcu yetilerine sahip azınlık bir kesim tarafından oynanan profesyonel futbol, Aziz Nesin metinlerindeki sorunsallardan birisidir. Buna göre toplum-spor ilişkisi de yanlış biçimde kurumsallaşmıştır. Türkiye’de spor futbolla özdeşleşmiş, bu özdeşleşmeyle seyir olgusu ve taraftarlık üzerine kuruludur. Bu tip bir spor anlayışı, kitlelerin beden eğitimi, sağlık, esenlik amaçlı spor yapmasından ziyade toplumu edilgen kılan bir olgudur. Aziz Nesin’e göre bilindik büyük kulüpler üzerine kurumsallaşan futbol ve kültürü, yetenekli bir azınlığın profesyonel performans sporcusu olması ve çoğunluğunsa bu spora gündelik hayatın gerçeği olarak kafa yorup asli sorunlardan uzaklaşmasıdır. Modern toplumun bir kurgusu olan spor, yediden yetmişe herkesin kafa yordduğu, konuştuğu bir kamusal faaliyet haline gelmiştir. Spor

¹⁰ Aziz Nesin, Sporcu Milletiz Vesselam:Spor Yazıları ve Öyküleri, Yay. Haz:Esine Pervane-Salih Bora, 4.Baskı, İstanbul:Nesin Yayınevi, 2018, s. 101-102.

¹¹A.g.e, s.96-97.

yetenekli profesyonellerin yüklü paralar kazandığı, kitlelerinse seyrederek kolektif kimlik edindiği bir pratik olarak kurumsallaşmasıyla amacından sapmıştır. Spora yönelik mizah perspektifinin kaynağı da bu tezattır yazarın gözünde.

Belli bir aydın kesimin futbolu “halkın afyonu” şeklinde tek boyutlu eleştirmesini, kimi açıdan haklı bulmakla birlikte, bu eleştiriler futbol-halk ilişkisini çözümlenmede yetersizdir. Öyle ki, futbol gibi (müzik, çizgi roman, fotoroman vs popüler kültür ürünleri) ne yapsa engelleyemeyeceği, ortadan kaldıramayacağı olguları kesif eleştiriye tabi tutan aydınları “toplumsal yaşlı” olarak nitelendirir. Donmuş, eskimiş bir bakış açısı, psikolojik olarak erken yaşlanma ve bir tür ruh hastalığı olarak nitelenebilir toplumsal yaşlılık. Bu tip bir kesif eleştirel bakış, yaşanan çağa uyarlanamamaktır. Olur olmaz biçimde çağın olgularına karşı çıkmak, düşüncenin pörsümesidir. Toplumsal yaşlıların ölçüye vurmadan reddettiği futbol da sosyal dünyanın yaygın bir gerçekliğidir. Öyle ki, modern insan için bir “boşalım tiyatrosu”dur futbol. Gerek kapitalist gerekse sosyalist dünyadaki çağcıl insanın en büyük gereksinmelerinden birisidir duygusal boşalım. Modern toplumdaki boşalım tiyatroları amacı ve işlevlerine göre yararlı veya zararlı olabilir.¹² Spora dair gülmece perspektifi de, çağdaş topluma dair bir gerçeklik olan modern sporun varlığını değil, yaptırılış biçimlerini eleştirir ve içinde barındırdığı çelişkileri edebiyat sanatıyla resmeder. Gülmecenin eleştiri yöntemiyle futbol, ak-kara mantığıyla ya da salt reddiyeyle değil, toplum çıkarlarının tersine işlemesiyle ve güldürürken düşündüren bir perspektifle resmedilir.

Yazarın spor konulu en ünlü ve çok satış yapmış metni “Gol Kralı”dır. 1957 yılında “Sait Hopsait” olarak ilk basımını yapmış bir mizah romanıdır. Romanın yazarının önemsiz gördüğü ve veri olarak topladığı gerçeklik unsurları, Alangu’ya göre “*bu eserin içinde hayatta olduğundan daha belirli ölçülerle gerçek, daha ele avuca sığar, bütünüün oluşumundaki kargaşalıktan sıyrılmış, yazarın sanatı aracılığı ile yeni ve canlı bir ifade kazanarak karşımıza çıkıyorlar.*”¹³ Türkiye’de futbolun yapılış biçimi, taraftarlık olgusunun gündelik yaşamdaki yeri, gerçek kamusal sorunların önüne geçerek bir kamusal faaliyet haline gelişi ve yarattığı kitle psikolojisi anlatılır. Başlıca karakterler olan Sait Hopsayit ve Kerkenez Sevim’in dramı üzerine kurgulanan romanın yan

¹² Aziz Nesin, Sanat Yazıları, Birinci Basım, İstanbul:Nesin Yayınevi, 2011, s.232-234.

¹³Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikaye Ve Roman 1940/1950(Cilt 3), s.659.

karakterleri de dönemin futbol dünyasının işleyişini, kulüp yöneticilerinin iş kotarma usullerini, spor basınında dönen dümenleri, şike olgusunu, spordaki sahtekarlıkları vb. modern spordaki çarpık toplumsal olguları ete kemiğe büründürür. “*Gol Kralı*” çalgılı oyunu, çağımızda futbolun bir toplumsal uyutucu olarak kullanıldığını yererek sergilerken futbolun zararlı olduğu için kalkmasını, engellenmesini, yasaklanmasını önermiyor; nasıl olmaması gerektiğini göstererek seyircilerin nasıl olması gerektiğini düşünmelerini sağlamaya çalışıyor.”¹⁴

Gol Kralı romanının, ilgili dönem Türkiye’inde sporun yapılış biçimine yönelik eleştirel edebi metin olmanın ötesinde toplum düzeninin futbol üzerinden eleştirisi olduğunu kaydetmek gerekir. “Yüksek sosyete” denilen azınlık kesimin yozlaşmış yaşantısı, futbol-sosyete-basın ilişkileri, kitlelerin sporla yanlış (seyir, özdeşleşme) biçimde temas etmesi, insan-toplum temelli ilkelerin yitirilişi, olumsuz yönde ilerleyen toplumsal değişme romanda billurlaşan temalardır. Bir başka açıdan Selim İleri’nin belirttiği gibi, 1950’lerde İstanbul mimarisine dair yok edilişin erken bir saptamasına da yer verilmiştir Gol Kralı’nda. İstanbul da, köklü bir Osmanlı Ailesi (Safranzadeler) mensubu Sait’in futbolcu olarak toplumda hızla yükselmesine benzer şekilde, değerlerini yitirerek kendi olmaktan çıkmaya başlamıştır.¹⁵

Yazarın altı çizilmesi gereken bir niteliği de, ürettiği eserler üzerindeki tükenmeyen öz eleştirisidir. Yaptığı çalışmaların içeriği, konusu ve yöntemi üzerine yıllar sonra da olsa eleştiriye elden bırakmayan; metinler üzerinde zamanın ruhuna ve toplumsal değişmeye uygun değişiklik ve düzeltmeler yapmayı önemseyen bir edebiyatçıdır. Kendine ve yazarlık kariyerine yönelik eleştirilerini özellikle “Gol Kralı” adlı romanında keskinleştirmiştir. Diğer eserlerinde olduğu gibi, gülmece sanatının incelikleriyle kurguladığı bu eseri üzerine eleştiri ve sorgulamalar yapmıştır. Aziz Nesin’e göre, bir yazar hayattaysa ve kendisi de değişim geçirerek mesleğine devam ediyorsa, eski yazıları üzerinde değişiklikler gerçekleştirebilir. “Hangi düşünce daha doğrudur, bilemiyorum. Ama ben yeni basımlarında eski kitaplarımı değiştiriyorum. Bibakıma böylece günahlarımı ödemeye çalışıyorum. Örneğin iki basım yapmış ve çok da satmış olan Gol Kralı adlı romanımı üçüncü basımına hazırlamak için, bu romanı ilk

¹⁴ Nesin, Sanat Yazıları, s.234.

¹⁵Selim İleri, Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu, 3.Baskı, İstanbul:Everest Yayınları, 2015, s.412.

yazışımdan daha çok zaman harcadım, üç-dört katı kadar. Ya onun zorluğu... Düzeltmek, yazmaktan çok daha zor.”¹⁶

---

¹⁶ Aziz Nesin, Ah Biz Ödlek Aydınlar, Altıncı Basım, İstanbul:Nesin Yayınevi, 2019, s.31.

Kaynakça

- Alangu, Tahir. Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman 1940/1950(Cilt 3).
- Andaç, Feridun. Romanda ve Öyküde Gerçeklik Arayışları. Birinci Basım, İstanbul: Varlık Yayınları, 2011.
- Andaç, Feridun. Gülen Düşünce, Muhalif Kimlik: AZİZ NESİN. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015.
- Batur, Enis. Kara Mizah Antolojisi. Üçüncü Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.
- Behramoğlu, Ataul. Aziz Nesin’li Anılar. 6.Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020.
- İleri, Selim. Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu. 3.Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2015.
- Kongar, Emre. Yazarlar, Eleştiriler, Anılar. İkinci Basım, İstanbul:Remzi Kitabevi, 2016.
- Nesin, Aziz. Yetmiş Beşinci Yaşında Aziz Nesin(iç). Tüyap, 1990.
- Nesin, Aziz. Sanat Yazıları. Birinci Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2011.
- Nesin, Aziz. Aziz Nesin’in Güncesi: Mum Hala. Birinci Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2015.
- Nesin, Aziz. Sporcu Milletiz Vesselam: Spor Yazıları ve Öyküleri. Yay. Haz: Esin Pervane-Salih Bora, 4.Baskı, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2018.
- Nesin, Aziz. Ah Biz Ödlek Aydınlar. Altıncı Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2019.
- Nesin, Aziz. Gol Kralı. Onuncu Basım, İstanbul:Nesin Yayınevi, 2020.
- Nesin, Aziz. Birlikte Yaşadıklarım Birlikte Öldüklerim. Der: Ali Nesin, On üçüncü Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, İstanbul, 2021.
- Pazarkaya, Yüksel. Aziz Nesin Konuşuyor. İkinci Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2015.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“GOL KRALI” ROMANINDA TÜRK SPOR BASINI VE İDEOLOJİK İŞLEVLERİ

“Gol Kralı” romanı, Aziz Nesin’in futbol temalı romanıdır. Romanın başlıca karakterleri Sait Sarioğlu ve Sevim Ferferik’tir. Eski bir Osmanlı Paşası’nın soyundan gelen ve mirasçı Sait, futbol camiasının ve sosyetenin gözdesi Sevim Ferferik’in gözünde saf ve ideal koca tipidir. “Kerkenez Sevim” ünlü futbolcularla yakın münasebetleri olan, futbol piyasasının da nabzını tutan bir kadındır. Malum ilişkileri nedeniyle gebe kalmış, doğacak çocuğuna baba aramaktadır. Hiç tanımadığı Sait’le yolda tesadüfen karşılaşması sonucu, aradığı saf ve zengin kocayı bulduğuna inanır. Romanın örgüsünde ana damar olan ve son tahlilde gerçekleşmeyecek bu evlilik olayı etrafında birçok karakter ortaya çıkar. Romandan yola çıkarak 1950’lerin ortasından itibaren Türkiye’de futbol, bilindik İstanbul kulüpleri, taraftarlık kültürü, spor basınında habercilik vs. sosyal olgulara dair verileri yakalamak mümkündür. Romanın ilk basım tarihi (1957) dikkate alındığında, yazıldığı dönemdeki futbol kaynaklı bir takım toplumsal gerçekleri yansıttığı görülmektedir. Romanda kulüpler arası rekabet bağlamında adı geçen Tozkoparan ve Hacetbaba kulüpleri üzerinden büyük İstanbul kulüpleri resmedilir. Yan karakterlerden birisi Tozkoparan’ın iş bilir yöneticisi Dündar Dubara, bir diğeryse spor muhabiri Erol İpkıran’dır. Erol İpkıran spor basınında habercilik, haberlerin biçimlenmesindeki etkenler, iktidar-spor basını ilişkileri eksenindeki realiteye dair ip uçları sunan bir figür olarak göze çarpar.

Kitle iletişiminin büyüyerek örgütlenmesi sonucu birey, farkına varmadan kitle iletişim kaynaklarının etkisi altına girer ve iletişim merkezlerinin hazırladığı kalıplar içinde kendini algılamaya başlar. Televizyon reklamları, moda dergileri ve ideolojik akımların sloganları, bireyin yaşamında annesinin, babasının;aile ve okul çevresinin etkisinden daha büyük bir güce kavuşma yolundadır bugün. Kişi iletişim kaynaklarının etkisi altında, kendi sorunlarının ne olduğunu kendisi tanımlama durumundan çıkar; sorunlarının ne olduğunu ya da ne olması gerektiğini örgütlenmiş, güçlü iletişim merkezleri kendisine empoze eder.¹ Bu durum kişinin, kitle kültürünün egemenliği altına

¹ Doğan Cüceloğlu, Yeniden İnsan İnsana. 26. Basım, İstanbul:Remzi Kitabevi, 2001, s. 232-233.

girmesidir. Kitle kültürünün önemli bir unsuru olan spor basını da yeni beğeni ve konu standartları oluşturarak toplumun spor algısını, kamuoyunu biçimlendirme gücüne sahiptir. Romanda toplumsal yaşamın her alanında futbolun bir numaralı kamusal mesele olarak sunulması, yediden yetmişe herkesin her yerde futbol konuşması, büyük kulüplerden ve futbolculardan haberdar olmayanların ayıplanır hale gelmesi (ör:Sait Sarioğlu) toplumun çoğunluğunun birinci sayfa haberlerinden ziyade spor haberleriyle yakın temasta olmasının sonuçlarıdır. Gazeteleri arka sayfadan okumaya başlayan bir yaygın sosyal tip verilir. Futbol ülkenin geleceğini ilgilendiren asli kamusal meselelerin yerine geçmiştir. Bu bağlamda topluma yönelik bir eleştiri söz konusudur.

Metinde spor basını, futbol ve toplum etkileşimine dair olgular sunulur. Erol İpkıran, Dünder Dubara'nın yanından ayırmadığı çok güvendiği ve hatta "Tozkoparan'ı tutan tarafsız spor yazarı" olarak nitelediği bir spor muhabiri ve yazardır. Erol İpkıran "Koyu Tozkoparanlı" bir spor gazetecisidir. Her dönemde kulüpteki etkisini sürdüren, eski TİCİ yöneticisi Dünder Dubara'yla birlikte çıkar ortaklığı dahilinde iş yaparlar. Futbolda ünlü kulüplere yönelik "Taraflı habercilik" olgusu Erol İpkıran karakterinde somutlaşır. Sevim'in gözüne girmek için futbolcu olmayı kafasına koyan Sait, nişan sürecinde tanıştığı Erol İpkıran'ın yaptığı haberleri takip etmeye başlar ve Sevim'in uzatmalı sevgilisi Duvar Ahmet'i nasıl meşhur ettiğini merak eder. İpkıran, öyle bir spor habercisidir ki, yazıları ve attığı başlıklar, şaka ya da ciddi olup olmadığı kestirilemeyen yazılardır. Örneğe; son derece başarısız performans sergileyen Tozkoparan'la ilgili "Tozkoparan Avrupa Şampiyonu olabilir mi?" diye başlık atar ve yine cevabını irrasyonel açıklamalarla "evet" olarak kendisi verir. Öyle ki mevcut şartlarda piyango kazanmak ya da yıldırım düşmesi, Tozkoparan'ın şampiyonluk ihtimalinden güçlüdür. Dubara karakteri futbol-siyaset ilişkisinde uzmanlaşmış bir yönetici olarak, spordaki ve ülkedeki iktidar ilişkilerine göre kamuoyunun nabzını tutan Erol İpkıran'la organize iş yapar. Asparagas habercilik, algı oluşturma, toplumun dikkatini temel ülke sorunlarından ziyade suni konulara yönlendirme konusunda uzmanlaşmıştır İpkıran. Bu yönleriyle spor haberciliği olgusu, iktidar ilişkileri çerçevesinde işlevler üstlenir.

Hayattaki en büyük gayesi futbolcu olmak olan Sait'in en çok merak ettiği şey, Erol İpkıran'ın Duvar Ahmet'i nasıl meşhur ettiğidir. Hayatında sadece bir kere yanlışlıkla maça gitmiş, bir kere de lise çağındayken futbol oynamış ve kendi kalesine gol atmış Sait için

futbolcu olmak en yüce ölkü haline gelir. En büyük statü sembolü ve saygınlık futbolculuktur. Toplumun çoğunluğu bilime, sanata, entelektüel konulara önem atfetmemekte; ancak büyük kulüplerde oynayan bir futbolcuya dair en ince detaylar gencinden yaşlısına herkesçe bilinmektedir. Sevim tarafından küçümsenen, adam yerine konulmayan Sait de, toplumun yaygın değerlerinden kalkarak, ancak futbolcu olursa Sevim'in gözüne girip itibar göreceğine kanaat getirir. Dubara'nın gözünde; takım tutmayan, tarafsız ama Tozkoparan'a gönülden bağlı Erol İpkıran, anlatır Ahmet'i meşhur etme tekniklerini. Dündar Dubara başka kulüpte oynayan Ahmet'i kendi kulübüne transfer etmek ister ancak yüzbin lira verdikleri halde satmazlar Ahmet'i. Bunun üzerine Ahmet'i Tozkoparan'a ucuza transfer etmek için, önce onu kötüleyen ve kamuoyunda değerini düşürecek haberler yapar. Araya transfer kuşu Kerkenez Sevim'i de koyar. Sevim yüzünden Ahmet'in performansı düşünce, Tozkoparan'dan teşvik primi aldı diye söylenti çıkararak değerini düşürüp Tozkoparan'a transfer ettirir. "Aynı futbolcuyu bir günde dört ayrı takıma transfer edenler,(...) yazılarını kulüp flaması gibi dalgalandırırken gazetecilik misyonunu "bizim kulüp" misyonuna ezdirenler, (...) üç-beş kuruşluk çıkar için olmadık adamlara övgüler düzenler, bile bile ortalığı karıştıranlar..."² Türkiye spor basınındaki belli gazeteci tiplerine tekabül eder.

Sonrasındaysa İpkıran'ın Ahmet'le ilgili haberleri sporun ötesinde işlevler kazanacaktır. Ahmet'i farklı biçimde gündeme getirmeye ve şişirmeye başlar. "Ahmet nerede oynamalıdır?" sorusuyla bir haber yaparak kamuoyunda yoğun bir tartışma yaratır. Bu haber Ahmet'e ün kazandırmıştır. Bu konu sadece gazetelerin spor sayfasında değil, ülke gündemini yansıtan birinci sayfada önemli düzeyde yer bulur. Haberin yapıldığı sırada siyasal konjonktür hem içeride hem dış politika anlamında kötüdür. Hükümet, komünist avına çıkmıştır bu süreçte. Herkes Ahmet'in nerede oynayacağını konuşur hale gelir ülkede. Öyle ki Başbakan, Erol İpkıran'a özellikle teşekkür eder; "Ahmet işini ortaya attı, bizi büyük sıkıntıdan kurtardı" diyerek. Yapılan haber depolitizasyon işleviyle, yönetimin işini kolaylaştırır. Siyasal ve ekonomik konulardan, topluma dair gerçek sorunlardan ziyade futbol konuşan insan tipi daha yeğdir yönetimler için. Futbol, eleştiriyi ve toplumsal muhalefeti engellemede ideolojik bir aygıt, bir

² Can Kozanoğlu, Türkiye'de Futbol:Bu Maçı Alıcaz!, İstanbul:İletişim Yayınları, 1996, s.176-177.

tür afyon olarak araçsallaştırılır. Çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek tüm toplum kesitlerinin futbol konuşur hale gelmesi düzenin haklılaştırılmasında payanda işlevi görür.

Kitlelere iletilen mesajı kodlayan gönderici ve alıcı arasında iletişim sürecinin gerçekleşebilmesi, bu mesajların başat kültür, yani toplumun egemen yapısını yansıtan kültür içinde algılanabilmesine bağlıdır. Başat kültür içinde gerçekleşen, gönderimci ve alımcı arasındaki kitle iletişiminde alımcı taraf bağımlı konumdadır, özgür değildir. Alıcı tarafından toplumun egemenlik ilişkileri içinde açılan mesaj; mesajları kodlayıp ileten tarafın değerlerine, normlarına ve amaçlarına göre belirlenmektedir. Böylelikle eşit toplumsal konumda insanlar arasında gerçekleşebilecek özgür ve bilinçli bir iletişim yerine göndericinin buyruk verip güdümlendiği, mesajı alanınsa buyruk alıp uyumlandığı bir iletişim süreci ortaya çıkar.³ Medyatik sporlar da genellikle sosyal düzen ve kontrolde geleneklerin el kitabı gibidir. Adalet, hukukun doğası, görev ve zorunluluklar, otoriteye uygun davranış, toplumda ve hukuk düzeninde mantıklı ve medeni davranışları nelerin oluşturduğu konusunda ahlaki öğüt niteliğini taşır. Medya sporu, spor olaylarındaki katılımcıların ve seyircilerin idaresi yoluyla kontrol ve düzenin ideolojisini kodlamaktadır.⁴ Normların ve değerlerin değiştirilmesinde ya da yaratılmasında spor yayınlarının belirleyici işlevi olabilmektedir. Spora yönelik tutumlarımız ve sporun bizzat kendisi de bu süreçten etkilenmektedir.⁵ Bu bağlamda spor basını yaygın kültür kodlarını üretme ve düzeni haklılaştırmada katalizör işlevi görür. Erol İpkıran, “Ahmet nerede oynasın?” sorusunu kamuoyu meselesi yaparak işsizliği, açlığı ve toplumun diğer tüm gerçek sorunlarını unutturmuştur. İlk maçını dış sahada bir Alman takımına karşı oynar. Dubara, Kerkenez Sevim’i de yollar onunla birlikte. Sevim, Ahmet’i tüketmiştir tüm gece, maç öncesi malum nedenlerle. Ahmet formdan düşer ve kötü oynar, 6-0 biten maçta kendi kalesine de gol atar. İpkıran bu maç sonrası Ahmet’i öven haber yapar. Habere göre sağbek Ahmet “Duvar” olmuştur Tozkoparan kalesi önünde. Sert ve ayıcı oynayan Ahmet sürekli ceza aldığı için yaptığı asparagas ve manipüle eden haberlerle kurtarır onu İpkıran. Ceza alması gündeme gelen Ahmet için,

³ Ünsal Oskay, Yıkılmak istemeyen Çocuklar olalım, İstanbul:İnkılap Kitabevi, 2016, S 16-18.

⁴ John Hargreaves, Sport, Power And Culture, Polity Press, 1987, s.145.

⁵ Helmut Dilger. Sport In A Changing Society:Sociological Essays, First Edition, Verlag Karl Hofmann, 1995, s.97.

yabancı kulüpler transfer etmek için sıraya girdi diye yazar. Ajax, Palermo, Real Madrid Ahmet'in peşindedir ve büyük paralar teklif etmektedir bu ünlü kulüpler. Ahmet'in yabancı bir kulübe gitmesinin ülke için ve milli kulübümüz için bir kayıp olacağını haberini yapar. Ahmet cezadan kurtulur. Ahmet'e futbol profesörü adını da Erol İpkıran takmıştır.

Tozkoparan'dan sonra Hacetbaba kulübüne transfer olan İngiliz antrenör Tomson'dan futbol dersleri alan Sait'i de basında yaptıracığı haberlerle meşhur etme işini üstlenir Erol İpkıran. Sait'ten habersiz şekilde ünlü sağ açık Ağları Yırtan Haydar'ı maç öncesinde gece alemine çıkarır formdan düşürmek için. İlk yarıda Haydar, ikinci yarıda Sait oynar. Deneme maçında bu futbolcunun yorgunluktan oynayacak hali yoktur. Sait Sarioğlu'nunsa yıldızı parlar, maçın tek golünü de o atar. Sağ açık mevkiini Sait alır böylelikle. "İpkıran'ın ahlak dışı kurnazlığı, zavallı Ağları Yırtan Haydar'ı başarısızlığa sürüklemişti"(s.260). Ertesi gün bütün gazetelerin spor sayfaları Sait'ten övgüyle bahseder. Pas verme tekniğiyle, takım oyuncusu olmasıyla, iki ayağını da mükemmel kullanışıyla büyük bir yıldız doğmaktadır gazete haberlerine göre (s.262).

"Bu, küçümsenmiş, aşağılanmış genç adamın, ülkelerini yitirmiş bir toplumda, futbol aracılığıyla (...) yükselişi, Aziz Nesin'deki kara gülmece yetisini doruğa çıkarır."⁶ Sait, toplumun en fazla ilgilendiği, sabah akşam üstüne kafa yorduğu bir konuda başarı sağlayarak nihayet önemli kişi sıfatına kavuşur. Sait Sarioğlu, artık, Erol İpkıran'ın yaptığı haberlerle yakıştırdığı "Hopsayit" lakabıyla anılır hale gelir. Çok kısa sürede ve alışıldık örneklerin dışında birden parlamış bir futbolcu olarak ünlenmiştir. Öyle ki futbolun kurdu olan Duvar Ahmet bir sezonda bir kez milli formayı giyebilmişken, Sait aynı sezonda üç kez milli formayı giyip başarılı olur. En son yapılan Tozkoparan-Hacetbaba maçında Sait Hopsayit iki gol atmış, Duvar Ahmet'se hiçbir varlık gösteremeyip bozguna uğramıştır. Bu plandan çok hoşlanan ve transfer parasından sakınmayacak olan Dünder Dubara'ysa, gerekirse Sait Hopsayit'i kaçıracaklarını söyler; bir zamanlar Duvar Ahmet'i kaçırdıkları gibi... Duvar Ahmet'i artık işe yaramaması ve hırçınlığıyla takıma zarar vermesi nedeniyle satışa çıkarmayı amaçlar (s.269).

Lig şampiyonunu belirleyecek olan Tozkoparan-Hacetbaba maçı yaklaşır. İstanbul'un ötesinde bütün ülke, yakında gerçekleşecek bu

⁶ Selim İleri, Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu, 3.Baskı, İstanbul:Everest Yayınları, 2015, s.412.

maç konuşmaktadır. Öyle ki bu maç, basında yılın en önemli olayı olarak yer bulmuştur. En ücra köylerden büyük kentlere kadar; işyerlerinde, devlet dairelerinde, toplu taşıma araçlarında vs. neredeyse her kurumda bu maç konuşulur. Öyle ki “...bütün yurt ayağa kalkmış” ve ülke Tozkoparanlılar ve Hacetbabalılar saflaşmasıyla ikiye ayrılmış gibidir(s.269-270). Karaborsada maç bileti fiyatları tavan yapar. Ülkedeki yöneticiler de halkın futbola bu düzeydeki ilgisinden çok memnundur. “Milyonları başka türlü uyutmanın, dikkatlerini bunca ölüm dirim sorunlarından ayırmanın başka yolu mu vardı?”⁷ Spor işlerinden sorumlu bakan, böyle bir kitlesel futbol seferberliği karşısında sağlam kafanın sağlam vücutta olduğunu ve kente yüzbin kişilik iki stadyum daha yapılacağı müjdesini verir. Kentin stadyuma değil; okul, hastane, yol, kanalizasyon vs. altyapı hizmetlerine ihtiyacı olduğunu söyleyen solcu yazarlara hücum etmeyi görev sayar bazı bilgiç spor muhabirleri. Magazin aleminin iki tanınmış kadın figürü olan Kerkenez Sevim ve İspanyol Aysel’in bu ezeli rekabet hakkındaki demeçleri, gazeteciler için haber değeri ve tirajlar açısından çok önemlidir.

“Romandaki kahramanların hepsi de tanıdık kişilerdir. Bir “Duvar Ahmet”i, bir “Kerkenez Sevim”i, bir “Dubara Dünder”i, antrenör Tomson’u, bir İspanyol Aysel’i gazetelerimizi en arka sayfalarından okumaya başlayan milyonlarca okur kolaycacık tanıyacaktı. Yazar Erol İpkıran kimdir. Tozkoparan takımıyla Hacetbaba takımı hangi gerçek takımlardır, yine çarçabuk bilecektir.”⁸ “Gol Kralı” romanı, bu bağlamda nesnel gerçeklikle uyumludur. Romandaki karakterler ve olay örgüsü gülmece sanatının abartı öğeleriyle sarmalanmış olmakla birlikte, metinde dönemin spor camiasıyla ilişkili olguları yakalamak mümkündür. Futbolun toplumun önemli kısmı için demirbaş gündelik uğraş haline gelmesi, bilindik takım taraftarlığının ülkedeki temel sorunların önüne geçmesi, futbolun kitlesel katarsis işlevleri, gazeteleri arka sayfadan okumaya başlayan bir tipolojinin ortaya çıkması, spor basını-iktidar ilişkileri, toplumun egemen değerleri romanda öne çıkan temalar.

Romanda Kerkenez Sevim, Sait Hopsayit, Duvar Ahmet gibi olumsuz (ama sevimli) tipler öne çıkar. Davranışları örnek alınmaması gereken kişilerdir yazarın perspektifinde. “Onlar bir bozuk düzenin

⁷Tarık Dursun. Futbolumuzun Tiği, Nesin, Aziz; Gol Kralı(iç), Beşinci Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1974, s.366.

⁸A.g.e., s.366.

doğal ürünleridirler ve bu bozuk düzenin zorunlu bir gereği olarak sporun gerçek amacından çarpıtılması ve uzaklaştırılması sonucu bu kişiler olumsuzlaşmışlardır.”⁹ Spor muhabiri Erol İpkıran da olumsuz tiplerden birisidir. Yaptığı haberler, basın etiğiyle çelişen haberlerdir. Kamusal sorumluluğu duyan gazetecilikten ziyade, manipülatif haberleriyle kamu yararından uzak belirli güç odaklarının tekelindeki spor düzeninin savunuculuğunu üstlenir. Sporda ve siyasal hayattaki iktidar ilişkilerine göre biçimlenmiş, çıkarıcı, taraflı, bozuk düzen gazetecisidir. Geniş daire olan bozuk düzen (sosyal sistem), bir alt sistem ve bağımlı değişken olarak bozuk bir spor düzeni yaratmış, gerçek bireysel/toplumsal işlevlerinden uzaklaşmış bu çarpıtılmış spor düzeniyse yine bir olumsuz tip olarak (Sevim, Sait, Dündar Dubara, Duvar Ahmet gibi) Erol İpkıran’ı meydana getirmiştir. Bu noktada romancının birincil eleştirisi, kurguladığı olumsuz tiplerin ötesinde sporun düzenine yöneliktir. Modern sporun çarpık yapısı, karakterleri de kendi özelliklerine göre biçimlendirerek drama sebebiyet vermiştir.

---

⁹ Aziz Nesin, Sanat Yazıları, Birinci Basım, İstanbul:Nesin Yayınevi, 2011, s.235.

Kaynakça

- Cüceloğlu, Doğan. Yeniden İnsan İnsana. 26. Basım, İstanbul:Remzi Kitabevi, 2001.
- Digel, Helmut. Sport In A Changing Society: Sociological Essays. First Edition, Verlag Karl Hofmann, 1995.
- Dursun, Tarık. Futbolumuzun Tiği. Nesin, Aziz. Gol Kralı(iç), Beşinci Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1974.
- Hargreaves, John. Sport, Power And Culture. Polity Press, 1987.
- İleri, Selim. Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu. 3.Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2015.
- Kozanoğlu, Can. Türkiye’de Futbol:Bu Maçı Alıcaz!,İstanbul:İletişim Yayınları, 1996.
- Nesin, Aziz. Sanat Yazıları. Birinci Basım, İstanbul:Nesin Yayınevi, 2011.
- Nesin, Aziz. Gol Kralı. Onuncu Basım, Nesin Yayınevi, İstanbul, 2020.
- Oskay, Ünsal. Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım. İstanbul:İnkılap Kitabevi, 2016.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AZİZ NESİN'İN SPOR TEMALI ÖYKÜLERİ

Sosyal sistemin bir bileşeni ve toplumsal kurum olarak spor, yazarın roman ve öykülerinde işlenen bir konudur. Türkiye’de modern sporun, özellikle futbola yönelik ilginin kitleleştiği dönemde sporu, spor-toplum ilişkisini mizah (gülmece) perspektifinin eleştirel gözüyle irdelemiştir yazar. Mevcut spor olgusunu ve sporun toplumdaki uygulamasını “çarpıtılmış spor düzeni” olarak niteleyen yazar, ilgili eserlerinde profesyonel spora (futbol) ve kitlelerin spordaki seyirci (tarafdar) konumuna eleştiri yöneltir. Ona göre verili düzendeki spor anlayışı, hem insan sağlığına faydasız hem de kitlelerin zihnini ele geçirip kamusal sorunlardan uzaklaştırmaktadır. Özellikle profesyonel futbol ve büyük kulüplerin kitleleşen seyirci olgusuna göre kurgulanmış spor anlayışı topluma faydasızdır. Yazarın öykülerinin de temel eksenini ve olay örgüleri bu eleştirel düşüncelerle biçimlenmiştir. Spor konulu öykülere değinmeden önce yazarın mizah anlayışı ve insan olaylarını ele alma biçimi hakkında bilgi vermek zorunlu görünmektedir.

Mizah, başka bir deyişle “gülmece” sanatı, insan öyküsünü anlatmanın etkili bir vasıtasıdır. Gülünç olayların esteteze bir kurguyla verilmesiyle vücut bulan mizah; “gülmek için gülmek” gibi, amacı kendinde bir tasarım değildir yazarın metodolojisinde. Burjuva sanat anlayışına dayalı “salon mizahı”nda söz konusu olan bu yaklaşımdan farklı olarak “görevci gülmece” anlayışıyla metinlerini kurgular yazar. Bu anlayıştaki mizah üretimi halk yararınadır. Egemen sınıfların karşısında savunmasız, çelimsiz düşen ortalama insanın savunusunu üstlenen bir edebiyat anlayışıdır bir bakıma. Yazarın kitaplarının çok satmasının başlıca nedenlerinden biri de, bu metinler dolayısıyla salt güldürü öğesinin ötesinde, halkın kendine ait olana ve içinde bulunduğu koşullara nüfuz edebilme imkanınıdır. Siyasetten sanata, ekonomiden eğitime ve spor vs. gündelik yaşamın her yönünün emarı çekilmiştir bu metinlerde. Türkiye’de gündelik hayatta ve insan ilişkilerindeki ince detaylar verilirken, tasvirin ötesine geçilmiş, görünen gerçekliğin ötesindeki çelişiklere dikkat çekilmiştir. Toplumun yapısı, yerleşik davranış örüntüleri, sosyal düzendeki çarpıklıklar belli tipolojiler üzerinden resmedilir.

“Güldürerek boşalım sağlamak, kendi niteliğinden geldiği için her gülmecenin işlevidir; ama her gülmecenin görevi yoktur. Ancak yararlı gülmece görev sağlar. Yararlı gülmece, genellikle bir sınıfın

hizmetindedir ve o sınıfa yararlı olur.”¹ Yazar, “yararcı/görevci mizah” anlayışıyla, bir uyarım işlevi üstlenmiş halk odaklı gülmece edebiyatını kasteder. Öyle ki “Halk, kendisini ezenlere karşı, kurtuluşu için ayaklanmak, başkaldırmak isteğindedir. Ama ayaklandıkça, başkaldırdıkça daha çok eziliyorsa, kurtuluşunu, alay ederek egemen sınıfı çürütmekte arar.”² Roman ve öykülerindeki içerik, konular, olay örgüsü, zaman-mekan tasarımı bu anlayışa göre biçimler, yazar. Amaç güldürmek değil, arka planıyla ve toplumsal olgular sarmalında sunulan gülünç öğeler yoluyla düşündürmektir. Gülünç durumlar, kısırılmış ve tezatların içine düşmüş insanın ürünüdür. Çarpık düzenin sonuçları insanda ve sosyal ilişkilerinde darlaşma, çözümsüzlük, ümitsizlik, sürgit baskı altında yaşama durumları oluşturur. “Güleriz ağlanacak halimize” demesi, bir bakıma yazın anlayışını da açıklıkla serimler mizahçının.

Mizah öykülerini güldürü öğeleri üzerinden biçimleyen yazar, ironik anlatım ve üslubuyla sürgit toplumsal mekanizmalardaki açmazları ve sıklıkla da çürümeyi işaret eder. “Öyküleri hemen hep güldürücü özellikler taşırlar. Bunun yanı sıra oklarını yönelttiği toplumun da eleştirisini içerirler. O toplumun sorunlarına dikkat çeker, aksaklıklarını ortaya koyar, işlemeyen dışlıları açığa düşürürler. Her öykü bir sorunun yakıcılığını gösterir. Mizah öyküsünün aslına bağlı kalarak, gözümüze sokar gibi gösterir.”³ Gülünç olaylar arka plandaki katı toplumsal olguların sonucudur bir bakıma, açmazlarla sarmalanmış hayatın ürünleridir. Spor da derin çelişkilerin türediği, olumsuz tipleri üreten bozuk düzenin bir ürünüdür. Sporun yapılış biçimleri, içinde bulunduğu toplumsal düzen ve pratiklerinin bir başka biçimdeki benzetimidir aslında. Bünyesindeki tezatlarla da gülmecenin kaynağını oluşturmaktadır. “Gol Kralı romanında ve birçok spor öyküsünde ironik anlatımla düzenin parodisini sunmuştur yazar.

“Devletin bütün sporları, özellikle futbol, basketbol, el topu gibi kolektif olanlarını, halkın boşalmasını sağlamak ve onların hedefini şaşırtmak için kullandığı açıkça ortadadır. Gol Kralı romanı bu gerçeği

¹ Aziz Nesin, Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı, İstanbul:Akbaba Yayınları, 1973, s.36

² A.g.e., s.40

³ Semih Gümüş, Mizah Öyküleriyle Aziz Nesin, Birinci Basım, Yay. Haz.:Hüseyin Atabaş, Ankara:Edebiyatçılar Derneği Yayınlar, 1996, s.67

açıklamak için yazıldı.”⁴ Sporun bu biçimleri sağlık işlevlerini yerine getirmediği gibi, iktidarlar için de kitleleri kamusal sorunlar yerine suni ilgilere yöneltme ve oyalama faaliyetidir. Yazar, modern sporun kitlelerin sağlık, fizik gelişimi, zindelik gibi amaçlara hizmet etmediğini, mevcut spor anlayışının kitleleri edilgen seyirci konuma sürüklediğini ileri sürer. Fiziksel açıdan belli yeteneklerle donanmış, atlama-sıçrama-koşu vs. üstün hareketler sergileyen azınlık sporcu kesimin karşısında spor seyircisi konumunda milyonlarca insanın neredeyse düz yolda yürümekte zorlanmasını sorunsallaştırır. Gülmecenin kaynağı da bu keskin karşıtlık ve çelişkidir. “Dünyadaki dört ya da beş milyar insan, bir buçuk metre genişliğinde bir çamurdan atlamak isterken kışının üstüne çamurun içine düşecek, buna karşılık içlerinden biri, hem de önünde üstünden atlayacağı çamur falan da yokken, çekirge gibi altı metre öteye sıçrayacak; işte günümüzde spor budur.”⁵

Öyküler

*Çok Önemli İşi var!*⁶ adlı öyküde İstiklal Caddesi’nde aceleyle bir yerlere yetişmeye çalışan, çok önemli işinden dolayı da yolda karşılaştığı tanıdıklarını ivedilikle atlatmaya çalışan bir kişi resmedilir. Önem atfettiği işine yetişmesi için yolda denk geldiği herkese “hayati” bir işi olduğunu, şayet geç kalırsa mahvolacağını söyler. Öyle ki ölüm dirim meselesidir, istikbaliyle ilişkili bir konudur. Son karşılaştığı kişiye de “Ne anlatırsan anlat! Dinlemeyeceğim” der. “Yahu Galatasaray’a Ankara’da ne oldu biliyor musun?” diye seslenince aniden duraksar. Geriye dönerek arkadaşının koluna girer. “*Anlat Allaşkına, (...) yoksa yenildi mi? Kaç Kaç?*” diye merakla sorar. Futbol hayati işinin, istikbal meselesinin önüne geçmiştir. Futbolu hayatının merkezine koyan, şahsi ve kamusal mesele haline getiren yaygın tipolojinin ironisi yapılır öyküde.

*“Hemşeriler Maçta”*⁷ öyküsünde futbola dair şiddet, stadyum olayları, kitle psikolojisi vs. konular abartı öğeleriyle anlatılır. Gişelere

⁴ Aziz Nesin, Sporcu Milletiz Vesselam: Spor Yazıları ve Öyküleri. Yay. Haz: Esin Pervane-Salih Bora, 4.Baskı, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2018, s.97-98

⁵ A.g.e., s.100

⁶ Aziz Nesin’in spor temalı öykü ve yazılarından oluşan seçki için bkz. Aziz Nesin. Sporcu Milletiz Vesselam: Spor Yazıları ve Öyküleri. Yay. Haz: Esin Pervane-Salih Bora, 4.Baskı, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2018, s.162-163

⁷ Aziz Nesin, Koltuk, Onuncu Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2020, 153-160

giriş çıkışta yaşananlar, kalabalık şiddeti, kitlelerin küfür ve bağırtilarla özgürce deşarj olması gibi stadyuma dair olgular resmedilir. Stadyumlar cezai yaptırımın da olmadığı bir tür hürriyet ve boşalım mekanıdır. Engellenme duygusu, hayal kırıklıkları stadyumdaki katarsis davranışlarıyla tolere edilir. Bir başka deyişle stadyumdaki sözlü tezahüratlar, sinkaflı bağırtilar ve enerji patlamaları gerçek hayattaki zayıflıkların ikamesi olur. Aziz Nesin, stadyumda maç izleyen karakterlerden birisini şu şekilde konuşturur: “*Oyuncuların kimine bizim dairenin müdürü gözüyle bakarım, ”Çüş!” diye bağırırım. Mesela hanıma kızmışumdır, beke “İneek...” diye bağırırım. Terbiyesiz bir şoföre kızmışumdır, maçta, yallah gazoz şişesini hafin kafasına indiririm. Hiç olmazsa hakemin kafasına bir baston vurur rahatlarım.*”⁸

“*Sporcu İnsanlarız Vesselam*”⁹ başlıklı öyküde toplumun sporla kurduğu ilişki, gülünç bir durum olarak aktarılır. Abartı öğeleri içeren diyaloglar, futbola dair kitleliliğin parodisini sunar. “Anlatıcı”, toplumdaki futbol hastalığını Mecidiyeköy durağından bindiği tramvaydaki karakterler üzerinden anlatır. Gazete okuyan kişinin yanında ve arkasında oturan kişiler gözlerini spor sayfalarına dikerler. Sonrasında Fenerbahçe-Beşiktaş maçı üzerine tartışma başlar. Her yaş grubundan insan tipleri tartışmaya katılıp, fikir beyan eder. Habib adlı futbolcunun yanlış mevkiye oynatıldığı için Fener’in yenildiği, yine Habib’in kaç çocuğu olduğu ve bu çocukların kimden olduğu, aleyhte esen rüzgarın sonucu etkilediği, hakemin maç yönetimi vs. konular giderek tartışmanın boyutlarını genişletir. Vatman da sonunda arkasına döner, yolcunun birine hitaben “...ben arabamda Fenerli yolcu taşıyamam. İn aşağı!..” der. Tepebaşı’ndan binen kondüktör de Fenerli’dir. Vatmanla Habib’in çocukları hakkında konuşan bileteçi Beşiktaşlıdır. Tramvayda aniden kavga çıkar ve polis gelir. Birbirinden davacı olan herkes ve tanık olarak yazılan anlatıcı hep birlikte karakola giderler. Öyle ki “Karakola düşmek de sorunu çözmüyor...”¹⁰ Fenerli olduğu ortaya çıkan komiser karakoldaki kalabalığı tuttukları takımlara göre gruplara ayırır. İçlerinden birine olayın nedenini sorar. Fenerli futbolcu Mazlum hakkındaki olumsuz yorumların karşısında kızgınlıkla kendini tutamaz; “Mazlum’a laf söyleyecek olanın...” Her yaştan, meslekten ve toplum kesitlerinden insanın yegane meselesi olan futbol

⁸ A.g.e., s.159

⁹ Aziz Nesin, Sporcu Milletiz Vesselam: Spor Yazıları ve Öyküleri, s.129-135.

¹⁰ Doğan Hızlan, Düzyazı Ayracı: Kitaplar Kitabı II, 3.Baskı, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2019, s.392

bağımlılığı sorunsallaştırılmıştır öyküde. Futbolu ya da herhangi bir sporu bizzat tatbik etmekten ziyade bilindik büyük takımlar üzerine konuşan, nefes tüketen, avunan, dikkatini ve sosyal enerjisini buna yönelten, bu tip bir özdeşleşmeyle kimlik edinen insan kitleleri içinden profiller sunulur. Yazarın “çok sporcu insanlarız vesselam...” şeklinde ironik ifade kullanımı sporun toplumda kurumsallaşma biçimine, çarpıtılmış spor anlayışına yönelik bir eleştiridir. Yazar eleştirel dille verili düzendeki bir çelişkiye, spor ve toplum arasındaki gerçekte varolan geniş mesafeye dikkat çekmektedir.

“Geç Kalma Yarışı”¹¹nda devlet dairesi çalışanlarının işe gelme zamanları resmedilir. Çalışanların çoğunluğu işe zamanında gelmez. Birçoğunun alışkanlık haline getirdiği gecikme bahaneleri artık kurumsallaşmıştır. Öyle ki, aynı gün büyük bir futbol maçı olması nedeniyle söz konusu geç kalma yarışına devlet dairesi çalışanlarının ancak üçte biri katılır. Geri kalanların önemli bir kısmı da maç için stadyuma giderler. İnsan yapımıza ve mesleki disiplin anlayışımıza gülmecenin eleştirel oklarını yönelten yazar, daire çalışanlarının uluslararası geç kalma yarışına girme durumunda dünya rekoru potansiyeli taşıdığını ileri sürer.

“Basbayağı Bir Kadri”¹², Kadri adlı ünlü bir futbolcuyla aynı ismi taşıyan Kadri’nin dramı konu edilir. İstanbul’da yaşayan Kadri, iki kız çocuklu bir duldur. Düşük gelir seviyesi ve imkanları nedeniyle çocuklarına baktıracak birileri bulmakta zorlanır. Çocukları bakması için Orta Anadolu kasabasındaki halasının kızına götürür ve yine İstanbul’a döner. Halasının kızı, çocukların hasta olduğunu ve acilen gelmesini söyler. Kasabaya vardığında öndeki otobüsün etrafında kalabalık bir grup, takım bayraklarıyla Kadri adlı ünlü futbolcuyla heyecanla beklemektedir. Halasının kızı kasabada kuzeni Kadri’nin aslında o ünlü futbolcu olduğu söylentisini yaymıştır. Ancak Kadri’nin bundan hiç haberi yoktur ve futboldan da hiç anlamamaktadır. Kendisini eşraftan varlıklı birinin çok güzel kızıyla evlendireceğini söyler ancak Kadri gizli planı da bilmediği için buna ihtimal vermez. Kadri’nin kızlarına kasaba ahalisinden yiyecek ve giyecek yağar. Kasaba halkı Kadri’ye büyük saygı gösterir. Müstakbel kayınpederi hemen nişan olsun ister. Kadri herkese, ben o Kadri değilim demesine rağmen kimseyi bu gerçeğe inandıramaz. Öyle ki kasabalılar

¹¹ Aziz Nesin, Geç Kalma Yarışı, Bütün Kitapları 5(İç), Karacan Yayınları, s.2542-2543

¹² Aziz Nesin, Sporcu Milletiz Vesselam:Spor Yazıları ve Öyküleri, s.136-161

“Yanınızda hükümet adamı da kaç para eder...”, “...Kadri olduğunuzdan sizi oturtacak, koyacak yer bulamıyoruz” vb. övgü ifadeleriyle hayranlıklarını dile getirirler.¹³ Kaynatası, kasabanın takımını çalıştırırsa komşu ilçe takımı Çaysporu yeneceklerini söyler. Ancak Kadri futbolla ilgili hiçbir terimi bilmediği gibi antrenman kavramından da haberi yoktur. Israrlar nedeniyle kasabanın takımıyla oynadığı ilk maçta hiç ayağına top gelmez ama tesadüfen kıcıyla gol atarak sükse yapar. Yakından uzaktan futbolculukla alakası olmayan yeteneksiz biridir aslında.¹⁴ Bir sonraki Çayspor’la olan maça çıkacaktır bu kez. Kulüp başkanı Santrafor oynayacağını söyler ancak ne demek olduğunu anlamaz. Maçta üstü başı yırtılır çıplak kalır, top oynayamaz ve rezil olur. Kaynatası “Ulan alçak, hani sen Kadri’ydin?” der. Cep radyosunu Kadri’ye uzatarak aynı esnada gerçek Kadri’nin oynadığı maç yayını dinletir, gerçek ortaya çıkar. Giysi olmadan çıplak biçimde yol hendeğinde saklanırken halasının kızının olduğu arabanın yanaştığını görür. Kızlarını yolda indirir ve Kadri’nin soyunma odasında bıraktığı elbiselerini arabadan fırlatır. Kasabaya ilk getirdiğindeki eski entarileri vardır kızlarının üzerinde. Öyküde halkın değerleri mercek altına alınmıştır. Futbolculuğun, statü ve şöhret simgelerinin bir değer haline gelişi eleştirilir. Ortalama insan “*Basbayağı Bir Kadri*”, ünlü futbolcu Kadri’nin yanında önemsizdir. Gerçek ortaya çıktığında futbolcu Kadri’ye ve kızlarına yönelik yönelik yardımseverlik, diğerkamlık, hürmet yerini dışlamaya, itibarsızlaştırmaya bırakır. Yazarın diğer eserlerindeki gibi ironi yüklü vurgu hakimdir öyküde. Popüler futbolcuların ve takımların kitlelerin zihnini meşgul etmesi, bu yönde oluşan davranış biçimleri, kişilikler ve tutumlar, yozlaşma belirtileri çelişki noktalarıyla resmedilmiştir.

Yukarıda anahatlarıyla içeriklerine değindiğimiz öykülerde, kitlelerin sporla temas etme biçimlerinin yanı sıra toplumun benimsediği yaygın değerler de eleştiriye tabi tutulmuştur. Toplumun odaklanması gereken asli sorunlardan ziyade futbolu demirbaş faaliyet haline getirmesi, abartılı ve fakat gerçekten kopuk olmayan mizansenlerle karikatürize edilmiştir. Toplumcu gerçekçi bir tutumla

¹³ Age, s.142

¹⁴ Aziz Nesin’in abartı unsurlarıyla resmettiği yeteneksiz profiller farklı çalışmalarında da görülür. “Gol Kralı” romanındaki baş karakter Sait Hopsait için de benzer bir karakter serimler: “Romanın kahramanı olarak çok yerde futboldaki beceriksizliğimin verdiği aşağılık duygusunu anlatmışımdır.” Bkz. Aziz Nesin, Sporcu Milletiz Vesselam: Spor Yazıları ve Öyküleri, s.109

toplumdaki futbol hastalığının, taraftarlığın, duygusal boşalmanın spordan ziyade sporun çarpık bir formunu sergilediğini ileri sürmüştür yazar. Bir başka yönüyle de kitlelerdeki futbol bağımlılığı belli sorumluluklardan da kaçmanın bir yolu olmaktadır. Yazarın öykülerindeki izlek de Gol Kralı romanında işlenen temalar ve eleştirelilikle paralel bir seyir izler.

Aziz Nesin, verili spor/futbol ve halk arasındaki ilişkiyi görevci mizah anlayışıyla ve bir sosyolog edasıyla vermiştir. Modernleşme sürecindeki Türkiye’de sporun toplumsal yapıdaki kurumsallaşma biçimini, ellilerden itibaren spor etrafında gelişen kitlesel alışkanlıkları toplumsal yaşamın diğer kurumlarıyla (ekonomi, siyaset, kültür, eğitim, basın vs) ilişkisellik bağlamında veren bu eserlerin günümüz toplum gerçekliğinde de kimi yönlerden güncelliğini koruduğunu söylemek yanlış değildir. Toplumda farklı spor dallarına dair gündelik yaşam pratikleri ve bilinç, çok sporlu anlayış, fitness kültürü ve yaşam boyu spor zihniyeti gelişme kaydetmiş olsa da futbol yine de birinci spor konumundadır. Hakim spor kültürü baskın biçimde seyir ve taraftarlık odaklıdır. Bu bağlamda, değişen ve değişmeyen olguların muhasebesi yapıldığında, ilgili roman ve öykülerin yazıldığı zamanı aşan yönler sergilediği söylenebilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Gümüş, Semih. Mizah Öyküleriyle Aziz Nesin, Birinci Basım, Yay. Haz.: Hüseyin Atabaş, Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yayınlar, 1996.
- Hızlan, Doğan. Düzyazı Ayracı: Kitaplar Kitabı II, 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019
- Nesin, Aziz. Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı, İstanbul: Akbaba Yayınları, 1973.
- Nesin, Aziz. Geç Kalma Yarışı, Bütün Kitapları 5(iç), Karacan Yayınları.
- Nesin, Aziz. Sporcu Milletiz Vesselam: Spor Yazıları ve Öyküleri. Yay. Haz: Esin Pervane-Salih Bora, 4. Baskı, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2018.
- Nesin, Aziz. Koltuk. Onuncu Basım, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2020.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RÜZGARIN OĞLU: MUSTAFA KUTLU HİKAYECİLİĞİNDE BİR SOSYOLOJİK TEMA OLARAK “SPOR”*

Mustafa Kutlu, günümüz öyküsünde öne çıkan ve okunan bir edebiyatçıdır. Kutlu, uzun ya da kısa her boyda öykü yazmış, Şark Hikayeciliği geleneği benimsemiş bir yazardır. Yarım asırlık sosyo-kültürel ve siyasal tarihi öykülerinde işlemiş; değişme, şehirleşme ve göçü temel konular olarak benimsemiştir. Bu olguların insana yaptığı etkiler ve yansımalar Kutlu'nun anlatısında önemli yer tutar.¹ Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun “Rüzgarın Oğlu” adlı hikayesi sosyolojik açıdan değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı; hikayenin ana temasını oluşturan “spor”un göç, yabancılaşma, kent ve sosyal değişme gibi toplumsal olgular eksenindeki anlamlarını çözümlenektir.

Kutlu'nun öykü anlayışında insanlığa dair belli bir “an”, bir “durum”un resmedilmesi söz konusudur. Sait Faik’le benzeştiği nokta; ikisinin de Maupassant tarzı bir öykücü olmamalarıdır. İki öykücüde de olağanüstü olaylar, çarpıcı sonlardan ziyade; toplum içinde görünen, insanların kişisel yaşam deneyimlerinin gözleme dayalı anlatımı baskındır. Sait Faik gibi çoşumcu abartmalardan kaçınan Kutlu, bu toprakların insanını anlatan modern bir realist olarak değerlendirilir.² Bir başka anlatımla; öykülerinde büyük olayları işlemek yerine günlük hayatın kesitlerini sunarak Türkiye'nin insan manzaralarını yansıtıyor Kutlu. Maneviyatçı eğilimler, bugünün dünyasına eleştirel yaklaşım, geçmişe özlem yazarın hikayelerindeki eğilimleri serimleyen niteliklerdir.³

* Bu çalışma HECE ÖYKÜ Dergisinde (Sayı:115, Şubat-Mart 2023) yayımlanmıştır.

¹ Necati Mert, Modern Öykünün Serüveni:1940'tan Günümüze, Eklerle 3.Baskı, HECE, Sayı:46/47, Ekim-Kasım 2000, 146.

² Hilmi Uçan, Modern Türk Öyküsünde Maupassant ve Çehov Uzantısı Ya Da Bir Genellemenin Kırılğanlığı, Eklerle 3.Baskı, HECE, Sayı:46/47, Ekim-Kasım 2000, s.233

³ Gürsel Aytaç, 19.Yüzyıldan Günümüze Türk Edebiyatında Öykü, 1.Baskı, Ankara:Hece Yayınları, 2019, s.71-72.

Zaman-Mekan, Karakterler, Olay Örgüsü

*Hayat Güzeldir*⁴ (2011) adlı eserinde genel olarak yoksul insanların yaşam mücadelelerine odaklar öykülerini Kutlu. Modern toplumdaki kapitalizm, zengin olma arzuları, sömürü nedeniyle değerlerin yitirilmesinin altı çizilir. Öykülerde yoksulları ayakta tutan, var eden dinamikleri de anlatır.⁵ Kitaba koyulan ismin verdiği mesajdan da anlaşılacağı gibi, yoksul insanlar için zorluklar sürgit olmasına rağmen, umudu yeşerten sebepler de yok değildir. *Rüzgarın Oğlu* adlı öyküde de, Anadolu'dan büyük metropollere göçen yoksul kesimlerin yüzleştiği sorunlar ve ele geçen kıt imkanlar birlikte işlenir. Kitabın ilk yayınlanma tarihi (2011) dikkate alındığında, öyküdeki olay örgüsünün gerçekleştiği zamanın günümüz veya yakın geçmişle örtüştüğü anlaşılmaktadır. Öykünün mekanları, Sivas'ın bir köyü ve sonrasında da İstanbul'un bir gecekondu semti olarak resmedilmiştir. Sanayileşme açısından yetersiz olan Sivas'ta özellikle seksenlerin ortasından sonra tarıma elverişli alanların az olması, verimsiz coğrafi koşullar ve iklim, artan genç nüfus ve ortaya çıkan işsizlik olgusu; Sivas'ın İstanbul gibi büyük kentlere yoğun göç vermesine neden olan faktörlerdir.⁶

Öykünün başlıca karakteri ilkokul çağındaki Süleyman Sarı'dır. Sivas'ın Hafik ilçesinin uzak ve göç veren bir köyünde yaşamaktadır. Uzun mesafe koşusunda çok yeteneklidir. Okuldaki beden eğitimi öğretmeni ulusal bayramlardaki yarışlara hep onu götürür, Süleyman da madalyalar kazanır. Bütün köy onun koşuculuğuyla övünür. Bir gün televizyonda dünya atletizm şampiyonasını izlerken Afrikalı uzun mesafe koşucusunun konuşmaları onu etkiler. Afrikalı beş bin metre şampiyonu da, röportajda anlattığına göre köyde yaşamaktadır. Öyle ki bu atletin köyünde yol ve araba da olmadığı için ilaç vs. temel ihtiyaçları karşılamak güçtür. Atlet, her seferinde kasabaya kadar koşar ve yine koşarak döner. Yaşadığı çetin coğrafyanın zorluklarına bu yeteneğiyle çözüm bulmuştur. Bunu sürekli hale getirerek de sporcu olur. Televizyonlarda verilen sportif müsabakalar, ekranlarda görünen şampiyon sporcular genç kitleleri spora yönlendirir.⁷ Süleyman bu

⁴ Bu çalışmada 2014 tarihli (6.Baskı) yayından yararlanılmıştır. Bkz. Mustafa Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 6.Baskı, İstanbul:Dergah Yayınları, 2014

⁵ Necip Tosun, *Öykümüzün Kırk Kapısı*, 1.Baskı, İstanbul:Dedalus, 2018, s.388

⁶ Abdülkadir Ergün, Adnan Doğan Buldur, Sivas İli'nde İç Göçler (1975-2015), *Turkish Studies*, Volume 13/10, Spring 2018, p.225-260.

⁷ Kurthan Fişek., *Türkiye'de Spor Yönetimi:Tarih, Yapı ve Sorunlar*, *DasYönetim:Devlet, İktidar ve Bürokrasinin Marksist Analizi(İç)*, Der:Levent

sporunun hayat hikayesinden etkilenir ve onunla özdeşleşir. O da artık Afrikalı dünya şampiyonunun yaptığı gibi yapacak, onu taklit edecektir. Sivas'ın soğuk ikliminde okuluna artık minibüsle değil de, sırtında çantasıyla koşarak gidip gelmeye başlar. Rençber olan babası Dursun Efendi, doğuştan topaldır. Köyde ilkokulu bitirdiğinde artık ne toprak ne de hayvanları yetmez olur. Zaten akrabaların çoğu da İstanbul'a göçüp hayatlarını bir şekilde kurmuşlardır. Onlar da aynı şekilde nasiplerini İstanbul'da aramaya koyulurlar. Akrabaların yardımıyla bir gecekonduya yerleşirler.

Kırsal kesimde yaşayan insanların hayvancılık, bitki yetiştirme ve tarımsal aktiviterle sınırlı mesleki profilleri⁸ nedeniyle büyük kentlerde işsizlikle ve/ya güvencesiz sektörle yüzleşmeleri kaçınılmazdır. İşportacılık ve seyyar satıcılık, seksenli yıllarla birlikte kırsal kesimden büyük kentlere akan milyonlarca insan için kayıt dışı bir çalışma alanı olmuştur.⁹ Süleyman simit satmaya başlar. Babası Dursun seyyar arabayla işportacılık yapar, zabıtaya yakalanır. Evlere temizliğe giden annesi Hacer, fitik olunca işi bırakır. Nişanlısı askerde olan ablası Zeynep, ev işlerini çekip çevirir. Büyük şehrin masraflarına yetişemez olurlar. Beş yaşındaki kardeşi Bilal'se bisiklet sevdasıyla, mahallenin çocuklarına katılır. Bir yandan köydeki hayatı özlerler, diğer yandansa çocukların bir geleceği yoktur köyde. “Baba topal, ana hasta, abla nişanlı, oğlan küçük”(s.97). Şuuru yaşından büyük Süleyman, sorumluluğu en derininde hisseder. Simitlerin hasılatını getirip anasına verir ama bu yoksulluk nereye kadar sürecektir?

Sıcak bir öğle vaktinde gölgede dinlenirken, beton direğin dibine bırakılmış gazeteyi alıp sayfalarını karıştırır. Süt üreticisi bir firmanın reklam ve sosyal sorumluluk kampanyaları dahilinde düzenlediği, yirmi gün sonra yapılacak gençler için atletizm yarışması haberine gözü takılır. Türkiye genelinde atletizm seçmeleri yapılacak ve en sonunda her daldaki birinciler birbiriyle yarışacaktır. Elbette beş bin metre uzun mesafe yarışı da vardır. Kazanana hediyeler ve yeter düzeyde bir para ödülü verilecektir. Keşke katılabilsen diye iç çekerek imrenir bu yarışmaya. Dikkatli bakınca haberin fotoğrafında madalya kupa veren kişinin ana tarafından akrabası “Hamza Dayı” olduğunu görür ve sevinir. Organizasyon komitesi başkanı Hamza Dayı'dır. “Dayı”sı olmasa da akrabalıktan dolayı “dayı” diye hitap ettiği Hamza Tutuk da

Demirelli-Recep Aydın, Ankara:Nota Bene Yayınları, 1.Baskı, 2016, s.465.

⁸ Sezgin Kızılcılık, Sosyoloji Yazıları II, Ankara:Anı Yayıncılık, 2000, s.117.

⁹ Cemil Ertuğrul, Hicran Serel, Türkiye'de Kayıt Dışı Bir Sektör Seyyar Satıcılık ve İşportacılık, Sayı:150, Haziran 2010 (<https://mevzuatdergisi.com/2010/06a/03.htm>).

çok önceleri köyden İstanbul'a göçmüş bir ailenin mensubudur. Spor Akademisi'nde okumuş, atletizm federasyonunda antrenör ve idareci statüsüne kavuşmuştur. Bu yarışta birinci gelip de ödülü alırsa kapılar açılacaktır Süleyman'a ve yoksul ailesine. Umutlanır ve Hamza Dayı'nın makamına gitmeye karar verir. Akrabalık, hemşehrlik olgusu kentteki yabancılaşmaya bir çözüm yöntemidir. Yerini yurdunu bırakıp gelene "aidiyet" alanı, kalabalıklar içindeki yalnızlara sıcak bir daire hissi verir. Modern kentin karmaşık, farklılaşmış ve yabancı yapısında göçmen; kendine benzeyenleri tekrar akrabalık, hemşehrlik ve din gibi sosyal kurumlarla yakalar.

Yeni aldığı elden düşme işporta arabasıyla fındık-fıstık satan Dursun efendi'ye zabıtaya tekrar yakalanma kaygısındadır. Esnaf arkadaşı, dolaşmakta zorlanan Dursun Efendi'ye sözde yardımcı olmak ister görünerek dükkanının kuytusunda satış yapmasını önerir. Nasılsa zabıtalara tanımaktadır ve işi bağlaması kolaydır. Ancak bir şartı vardır; "...artık bize bir sakal atarsın değil mi?"(s.100). "Sakal"ın ne demek olduğunu tam algılayamaz Dursun Efendi. Büyük kentlerdeki çıkar ilişkilerine yabancıdır. Zihniyeti, köy yaşamının kendine yeter üretim ilişkileriyle biçimlenmiştir. Aklının işleme biçimi artı-değer'e, rasyonel kazanımlara, hesaplılığa, rantiyeci amaçlara uzaktır.

Yarışı kazanırsa neler yapmayacaktır ki Süleyman!.. Bilal'in bisikleti, ablasının çeyizi... Simit tepsisini bölgedeki diğer simitçi akranlarına emanet edip doğruca Hamza Tutuk'un yanına gider. Girişteki sekretere "Topal Dursun'un oğlu gelmiş deyin o tanır" der. Onu tebessüm ve muhabbetle karşılayan Hamza Dayı'ya, Beşbin metrede yüzünü kara çıkarmam, beni de al der. Hamza tutuk, Süleyman Sarı'nın üzerine sinen yoksulluğu anlar. Atletizm antrenörü olduğu için de mesleki perspektifle, potansiyel bir yetenek olarak görür Süleyman'ı. Ya çok yetenekli bir sporcu, olimpiyatlara gidecek bir atlet ortaya çıkarsa? Hamza Tutuk'un yetenek keşfi, belki de Türk atletizmi'ne üst düzey bir sporcu kazandıracaktır. "Ulan Süleyman Sarı. Anan seni Kadir Gecesi doğurmuş. Oldu bu iş"(s.103).

Spor malzemeleri olmayan Süleyman'a hemen şort, atlet, ayakkabı, eşofman takımı verir. Hemen Süleyman'ı test etmek için yakındaki stadyuma götürür. Bir takım sorular yöneltir ona. Antrenmansızdır Süleyman. Geçim darlığı, simit satma zorunluluğu antrenmana da spora da imkan ve zaman vermemektedir. "Mülkiyet" sahipliğinin "boş zaman" sahipliğini de beraberinde getirmesine dayalı evrensel kural, Süleyman'ın sporla ilişkisinde de işler. Güvencesiz çalışma saatleri, tüm zamanını ablukaya alır. Hamza Tutuk, taktik verir;

önce hız sonra tempo, son mesafelerde de depar atmasını söyler. Neredeyse Türkiye rekoru kırar Süleyman beş bin testinde. Hamza, çok da renk vermemek için “daha iyi olacaksın” der. “Çalışalım, bu yarış alırız”. Yarış gününe kadar üç günde bir bu stadyumda antrenman yaptıracaktır Süleyman’a. Çıkarıp para koyar cebine daha iyi beslenmesi için. Bir yetenek keşfetmiştir, beş yüz lira nedir ki!.. Süleyman akşam evde bu olanları anlatınca mutluluk havası eser. “Hepsinin içinde umudun kuşu kanat çırpmaya başladı”(s.106).

Yarışma günü gecesı rüyasında kendisini ve mahallenin diğer çocuklarını, kendi kendine giden bir bisikletin peşinde koşarken görür. Elli metre ileride giden yepyeni bisiklet, onu ilk kim yakalayıp binerse onun olacaktır. Şayet yakalayamazlarsa, bisiklet iki yüz metre ilerideki uçurumdan düşecektir. Birden yanında uçarak beliren küçük kardeşi Bilal, “Koş abi, koş... Sen rüzgarın oğlusun...” diyerek üçüncü sıradaki abisini daha hızlı koşması için tetikler. Bisikleti uçurumun eşiğinde arka tekerinden yakalar. “Oldu işte”. Bilal, sevinçle bisiklete binmek ister ama ayakları yetişmez. Mahallenin bütün çocuklarının arasında bisikleti de alarak, zafer edasıyla uzaklaşırlar.

Sonuç

Sivas’ın bir köyünden İstanbul’un bir gecekondu mahallesine gelen bir ailenin modern toplumda yaşadığı sorunlar anlatılmıştır metinde. İstanbul’a en fazla göç veren şehirlerden biridir Sivas. Erzincan’dan göç etmiş olan Kutlu, bölgedeki olguları metinlerine yansıtmıştır. Modern toplumsal yaşama, kentteki çıkar ilişkilerine eleştirel yaklaşan yazar geleneksel toplum pratiklerinde egemen olan akrabalık, hemşehrilik gibi dayanışmacı ilişki tiplerinin modern kentlerdeki önemine dikkat çekmiştir. Bir başka deyişle köyden kente göçerek savunmasızlaşan geleneksel toplum insanları kentte yine aynı yapıdan gelen akrabaları vasıtasıyla toplumsal hareketlilik kanallarına entegre olur. Hamza Tutuk örneği; “akrabalık” ve “hemşehrilik” olgusunun büyük kentlerdeki işlevlerini somutlaştırır. Süleyman Sarı için en büyük umut kaynağı; onu sporcu olma hedefine ulaştıracak akrabası “Hamza Dayı” olmuştur. Sosyal değişme, göç, kentin olumsuz etkileri yanında hikayenin baskın vurgusu spor yoluyla sınıf atlanabileceğidir. Toplumun önemli kısmını oluşturan kanaatkar, yoksul ailelerden gelen çocuklar için sportif yetenekler toplumda yükselme olanağı sunar. Süleyman Sarı ve tüm ailesinin atletizm seçmelerine umut bağlaması ve dua etmeleri, İstanbul’da geçim sorunu yaşayan Anadolu insanı için bir dikey hareketlilik fırsatını resmeder görünmektedir.

Hikayede sosyal değişmenin göçe zorlaması, göç eden yoksul kitlelerin büyük kentlerde hayata tutunma çabaları, göçün bireylerde yarattığı tahribatlar, işportacılık olgusunun olumsuz sonuçları, kentteki çıkar ilişkileri sorunsallaştırılmıştır. Metindeki bu temalarla birlikte spor olgusu, modern topluma entegrasyon için bir çıkış yolu ve statü imkanı olarak resmedilmiştir. Öyle ki çalışamayacak durumda olan anne, ev işlerini üstlenmek zorunda olan abla, işportacılıkta zorlanan fiziksel engelli baba ve bisiklet isteyen küçük erkek kardeşi için kurtuluş umudu olarak konumlandırılır geleceğın yıldız atleti Süleyman Sarı. Bu umuda dualar ve rüyalar eşlik eder. Kutlu'nun diğer hikayelerinde olduğu gibi, bu hikayesinde de toplumsal gerçekçilik ve mistisizm yaklaşımını birlikte görmek mümkündür.

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel. 19.Yüzyıldan Günümüze Türk Edebiyatında Öykü. 1.Baskı, Ankara:Hece Yayınları, 2019.
- Ergün, Abdülkadir, Adnan Doğan Buldur. Sivas İli'nde İç Göçler (1975-2015). Turkish Studies, Volume 13/10, Spring 2018, p.225-260.
- Ertuğrul, Cemil, Serel, Hicran. Türkiye'de Kayıt Dışı Bir Sektör:Seyyar Satıcılık ve İşportacılık. Sayı:150, Haziran 2010 (<https://mevzuatdergisi.com/2010/06a/03.htm>).
- Fişek, Kurthan. Türkiye'de Spor Yönetimi:Tarih, Yapı ve Sorunlar, DaYönetim:Devlet, İktidar ve Bürokrasinin Marksist Analizi(İç). Der:Levent Demirelli-Recep Aydın, 1.Baskı, Ankara:Nota Bene Yayınları, 2016.
- Kızılçelik, Sezgin. Sosyoloji Yazıları II. Ankara:Anı Yayıncılık, 2000, s.117.
- Kutlu, Mustafa. Hayat Güzeldir, 6.Baskı, İstanbul:Dergah Yayınları, 2014
- Mert, Necati. Modern Öykünün Serüveni:1940'tan Günümüze. Eklerle 3.Baskı, HECE, Sayı:46/47, Ekim-Kasım 2000, 146.
- Tosun, Necip. Öykümüzün Kırk Kapısı. 1.Baskı, İstanbul:Dedalus, 2018, s.388.
- Uçan, Hilmi. Modern Türk Öyküsünde Maupassant ve Çehov Uzantısı Ya Da Bir Genellemenin Kırılğanlığı. Eklerle 3.Baskı, HECE, Sayı:46/47, Ekim-Kasım 2000, s.233.

ALTINCI BÖLÜM

JACK LONDON ÖYKÜLERİNDE SPOR: KAPİTALİST TOPLUM DÜZENİNİN ELEŞTİRİSİ

Edebiyat metinleri, toplumsal olguları kurmaca diliyle yansıtarak sosyolojik veri seti sunar. Toplumsal gerçeklikler, yaygın değerler, çatışma biçimleri ve sosyal sorunlar edebi metinlerde kendini serimler. Bir toplumun egemen zihniyetini, toplumsal yapıdaki temel kurumlarını, üretim ilişkilerini, eşitsizlik biçimlerini ve çelişkilerini, değer hükümlerini öykü, roman gibi başlıca edebi türlerin analiziyle anlamak mümkündür.¹ Spor da toplumsal yapının bir bileşeni ve kurumu, insan dramının yansıdığı bir sosyal dünya olarak edebiyatın konusu olabilmektedir. Roman, öykü gibi edebi türlerin odak noktası olan bireyin dramı, spor yoluyla kurulan ilişkilerde de varlık belirtir. Toplumsal yapıdaki olgu ve çelişkileri kendi mikro alanında serimleyen bir sosyal kurum olarak “spor”, Jack London’ın romanına temel konulardan birisi olmuştur. Kapitalist ilişkilerin yansıdığı ve yeniden üretildiği bir sosyal alan olarak “modern spor” sömürü, eşitsizlik, haksız kazanç ve aldatma biçimlerine sahne olmaktadır. Kapitalist mekanizmalar sporu sadece para odaklı işler hale getirip sporun doğasını bozmuştur.²

Jack London sosyalist bir yazardır. Sosyalist dünya görüşünü eserlerine yansıtır ve ezilen toplum kesitlerindeki bireyin dramını anlatır. Amerikalı muhalif yazarın bizzat işçi sınıfı ailesinden gelmesi, eserlerindeki Marksist dünya görüşünün temelini teşkil eder. “İşçi sınıfı içinde doğdum. (...) Toplumdaki yerim en aşağıdaydı. Burada yaşamın bana alçaklık ve sefillikten başka vereceği birşey yoktu, burada hem ruh hem de beden aynı açlığı ve işkenceyi çekerd.”³ Yazarın çocukluğu sefalet içinde geçmiştir. Konserve fabrikası işçiliği, gazete satıcılığı gibi işler yapmıştır.⁴ Gençlik dönemi, kapitalizmin ilk büyük krizi olan uzun bunalım (1873-1896) dönemine denk gelir. Dönemin

¹ Mert Kerem Zelyurt, JackLondon Metinlerinde Modern Sporun Eleştirisi: “Genç Boksör” Üzerine Bir Çözümleme, UMTEB-XIII Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konresi, 29-30 Haziran 2023.

²A.g.e.

³ Jack London, Devrim ve diğer yazılar. (Çev: M. İnceayan). İstanbul: Cem Yayınevi. 2010, s.189.

⁴ Lass, A. H. Dünya edebiyatının şaheserleri: 100 büyük roman 2. (Çev: N. Muallimoğlu). İstanbul: Ötüken Neşriyat. 2003, s.215.

Amerika'sında bankalar ve işletmeler batmış, işsizlik yaygındır.⁵ Eserlerinde kapitalizmin çelişkilerini, bireyin dramı üzerinden verir. İçinde bulunduğu toplumdaki emek-sermaye çelişkilerine, eşitsizliklere, yabancılaşmaya maruz kalan bireyin dramı üzerinden adaletsiz toplumsal yapı resmedilir.

Sosyalist kimliği nedeniyle ABD'de uzun süre unutturulmaya çalışılmıştır. 1950'li yıllardaki cadı avını görmemesi nedeniyle şanslıdır.⁶ Muhalif perspektifi eserlerine yansır. Marksist düşünceden etkilenmiş bir edebiyatçı olması nedeniyle, toplum olgularına sınıf perspektifinden bakmış, emek-sermaye ilişkilerinin yol açtığı sömürüyü hikaye etmiştir. Doğadaki darvinist mücadele, güçlü olan hayatta kalır ilkesi toplumsal yaşamda da geçerlidir. Tabiat-toplum benzetimi eserlerinde göze çarpan bir öğedir. İşsizlik, yoksulluk, kapitalizme dayalı üretim ilişkilerinin sonucunda oluşan çarpık düzen ve ilişkiler, kamu çıkarları yerine bencilliğin öne çıkması vb. olgular London metinlerinde öne çıkan eleştirel temalardır. 19.yy sonlarıyla 20. yy ilk çeyreği arasındaki vahşi kapitalizmi sorunsallaştırır. Öyle ki Amerikan toplumu üzerinden batılı sınıflı toplum düzenindeki ezilen insanları, sosyal dışlanmayı, yabancılaşmayı resmeder. Jack London'a "Kapitalizmin halis eleştirmeni" demek yanlış olmaz. Batı toplumundaki iç çelişkiyi, bir başka ifadeyle 19.yy sonrası keskinleşen sınıf çatışmasını merkeze alarak batıdaki üretim ilişkilerini ve yol açtığı adaletsizlikleri gerçekçi bir anlayışla resmeder. Kapitalist toplum yapısına getirdiği eleştirel yaklaşımı spor olgusuna da uygular London. Yazarın metinlerinde spor, mevcut üretim ilişkilerinden ve toplumsal sistemden bağımsız bir alan değildir. Toplum sistemindeki olgular, çelişkiler, tezatlar, üretim ilişkileri spora da yansır ve spor yoluyla yeniden üretilir. Modern spor, 19. Yy. Sonuyla 20.yy ilk çeyreği arasında kurumsallaşmış modern spor da kapitalizmin bir ürünüdür. Kapitalist üretim tarzı sporu metalaştırmış, alınır satılır bir ürün haline getirmiş ve kitlelere yönelik bir seyir-eğlence paketi olarak değişim değeri kazandırmıştır.

London, eserlerinde, spor-kapitalizm ilişkisinin tipik örneğini sergileyen Amerikan toplum yaşamını da resmeder. Amerika'da 19.yy. ikinci yarısından itibaren spor dalları organizasyonel açıdan kurumsallaşmaya başlar. Sporun gelişmesi sanayileşme, şehirleşme ve

⁵ Yeşim Diçer, *Oyun* (JackLondon) İçinde. JackLondon: Yazar, serüvenci, sosyalist. (Çev: M. Ergin), İkinci Basım, İstanbul: Yordam Edebiyat, 2020, s.7-8.

⁶Necip Tosun, *ÖyküyüSanatYapanlar*, İstanbul:DedalusKitap, 2017, s.131-132.

kitle iletişimiyle paraleldir.⁷ 1880-1920 dönemi, spora katılımın büyük ölçüde arttığı, organize ve yarışmacı sporun kurumsallaştığı zaman dilimidir. Batılı endüstri toplumlarının temel karakteristiğine paralel biçimde spor dalları da performansa dayalı yarışmacı niteliğiyle uzmanlaşmış; akılcı, niceliksel, bürokratik, seküler özellikler kazanmıştır.⁸ Spor olgusu, metalaşmış bir ürün olarak piyasa ekonomisinde değer kazanır, ekonomi-piyasa rasyonalitesi tarafından biçimlendirilir. Modern spor (boks,futbol, motor sporları vs), hızla kurumsallaştığı ondokuzuncu yüzyıldan itibaren para unsurunu içinde barındıracaktır. Spor, oyunun ötesinde paketlenip sunulan, müşteri kitlelerine kar amaçlı olarak satılan bir ürün haline gelir.⁹

Amerika eyaletlerinin birçoğunda yasaklanmasına rağmen yirminci yüzyılın başlarında hızla popülerleşen bokstaki bahislerde büyük miktarda paralar kazanılır ve kaybedilir.¹⁰ John Sullivan ve Jim Corbett gibi boksörler 1892 yılında profesyonel anlamda şampiyonluk maçına çıkar. Sullivan popüler gazetelerin ilgisini çeken ulusal spor kahramanına dönüşür. Ağır siklette Jess Willard (Beyaz Umut) ve Jack Johnson gibi siyahi boksörler ortaya çıkar.¹¹ Bu dönemlerden itibaren Amerika, dünyanın en ünlü boksörlerinin evi haline gelir.¹² Bir başka yönden de boks ringleri, göçmen işçi kitleler ve yerleşik Anglo-Amerikalılar arasında kültürel çatışmaya sahne olur. Sullivan gibi İrlandalı boksörler şöhrete kavuşurken işçi sınıfından yoğun okuyucu kitlesine sahip National Police Gazette gibi gazeteler de İrlandalı göçmenlerin yönetimindedir. Boks, göçmenler için bir tür sosyal hareketlilik işlevi görür.¹³ Yazarın spor temalı roman ve öykülerinde, boksörler üzerinden resmettiği dönem, tarihi verilerle ve olgusal gerçeklikle uyumludur. İlgili zaman dilimi modern yarışmacı-

⁷Harry Edwards, *Sociology of Sport*, The Dorsey Press,1973, s.23.

⁸Jay J Coakley, *Sport In Society: Issues And Controversies*, (Sixth Edition), McGraw-Hill, 1998, s.79.

⁹FrankKey, 1997. *Sport Social Problems And Issues*, Butterworth-Heinemann, 1997,s.32.

¹⁰Mechikoff, Robert A., Estes, Steven G. *A History And Philosophy Of Sport And Physical Education: From Ancient Civilizations To The Modern World*, (Fourth Edition), McGrawHill, 2006, s.276.

¹¹David G. McComb, *Sports In World History*, Routledge, 2004, s.56-57.

¹²Robert A. Mechikoff, Steven G. Estes, *A History And Philosophy Of Sport And Physical Education: From Ancient Civilizations To The Modern World*, Fourth Edition, McGrawHill, 2006, s.276.

¹³ Gerald R.,Gems,Gertrud Pfister, *Understanding Amerikan Sports*, Routledge, USA, 2009, s.307-308.

profesyonel sporun örgütlendiği tarih kesitidir. Toplumdaki ilgiyi cezbedecek, kitlesel eğlence ve bahis yönü olan boks; yönetim, sporcu, basın ve seyirci boyutlarıyla organizasyonel bir faaliyet haline gelir.

Roman ve öykülerinde, yirminci yüzyıl başlarındaki sporun rekabetçi yapısına ve kapitalist spor sistemine sosyalist bir gözle bakar. Yaşlanan bir boksörün hayatından bir kesit sunan “Bir Dilim Biftek” başlıklı öyküsü, bu eserlerinden birisidir.(...) JackLondon’ın bir boksörün yaşam mücadelesini konu aldığı bu edebi metinde eşitsizlik ve sosyal çelişkiler yönündeki olgular resmedilmiştir. Öykünün ana vurgusunda yaşlanmak; profesyonel bir boksör için yoksulluk, açlık ve toplumsal sistemden dışlanma anlamına gelmektedir. Eserde kapitalizm ve spor birlikteliği, rekabetçi piyasa değerleri, toplumsal eşitsizlikler, ezilen sınıflar, yoksulluk ve yabancılaşma olgusu bir boksörün yaşam biçimi üzerinden tasvir edilmiştir. Gösteri niteliğiyle öne çıkan modern sporun kapitalist mekanizmalara bağlı bir sosyal gerçeklik olarak anlatımı, bir spor emekçisi özelinde sergilenir. Son tahlilde içinde bulunduğu toplumun gerçeklerini, çelişkilerini ve ekonomik işleyiş mantığını yansıtan ve yeniden üreten bir sosyal alan olarak spor, London’ın eleştirel yaklaşımını sergilediği bu öyküde yer bulmuştur.¹⁴

“Toplumun aşağı katmanlarında yaşam mücadelesi veren bir spor işçisidir TomKing, spor dışında güvencesiz niteliksiz işleri de yapar. Her türlü mülkiyetten yoksun olup kirasını dahi ödeyemeyen, açlığı tüm varlığıyla hisseden ve yaşama hakkı sistem tarafından elinden alınmış yoksul kitlelerin içindedir. Emeğinden ve beden gücünden başka satacak hiçbir şeyi yoktur. (...) Yaşlı bir boksörün yaşam dünyası üzerinden batının sınıflı toplumlarında kapitalizme özgü koşulların ezdiği, ekonomik krizler karşısında dayanıksızve tutamak noktası olmayan bir proleterin, işçi sınıfının öyküsü anlatılır “bir dilim biftek”te. Sportif ve toplumsal yabancılaşmanın edebiyat diliyle hikaye edilmesidir. Sporda sosyal gerçekliğe toplumcu-eleştirel bir perspektifle yaklaşmıştır London. Bokstaki kapitalist ilişkileri ve boksun içinde bulunduğu toplumdaki ekonomik işlevini eleştirel bir dille estetize etmiştir. Öyküde boksör-kulüp-seyirci-bahis unsurları, kapitalist toplumun bir yansıması olarak işlenmiştir. Yaşlılık olgusu, piyasacı/rekabetçi spor sistemindeki açmaz olarak açılmıştır. Son tahlilde, spor, içinde bulunduğu toplumun bağımlı değişkenidir ve

¹⁴ Mert Kerem Zelyurt, Edebiyat Sosyolojisi ve Spor: JackLondon’ın“Bir Dilim Biftek” Başlıklı Öyküsünde Modern (Kapitalist) Sporun Eleştirisi, Sportif Bakış:Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(3), 2021, 453-465.

genel toplumsal işleyişten ayrı ve bağışık düşünülemez. Toplumsal yapı ve ekonomik ilişkiler, sporun işleyiş mekanizmalarını da fazlasıyla şekillendirir. Spor; başta mevcut üretim ilişkileri olmak üzere sosyo-kültürel ve siyasal olgulara bağımlı biçimde şekillenen bir toplumsal olgudur.”¹⁵

“Oyun” adlı romanında genç bir boksör ve nişanlısının hayat mücadelesini konu alır: “*Geçen sefer O’Neil maçından kazandığım parayla annemin evinin son taksidini ödemiş, borcu temizlemiştim. (...) Şimdi Ponta’yla yapacağım karşılaşma sonuncu olacak ve cebime yüz dolar kalacak. Bu yüz doları cebimize attık mı seninle mis gibi bir yuva kurarız artık.*”¹⁶ İşçi sınıfı katmanlarından gelen genç boksör Joe ve yine aynı sosyal sınıftan tezgahtar nişanlısı Genevieve birbirini seven, ancak evlenme masrafları için yeterli imkanlardan yoksun iki gençtir. Güçlü rakibi Ponta’yı yenersen yeterli parayı temin edecek ve evleneceklerdir. Son raundlara kadar rakibine karşı kıyasıya mücadele verir. Ponta’nın saldırılarını, kroşe ve direk yumruklarını eskivle, ayak hareketleriyle boşa çıkarır. Ponta’nın ataklarıyla başa çıkamadığında rakibe sarılma taktiğini uygular. Yere düşünce hakemin verdiği süreyi sonuna kadar kullanarak dinlenme stratejisi uygular. Son raundlara doğru oyunun seyri değişir ve Joe atağa kalkarak peşpeşe çıkardığı yumruklarla Ponta’yı tükenme noktasına getirir. Joe, bir anda ring minderinde biriken sudan dolayı ayağının kayması ve o an çenesine yediği yumrukla nakavt olur. Joe, bu nakavtla hayata veda eder. “Oyun” denilen boks, nişanlısını Genevieve’den alır ve yok eder. Boks “...erkeklerin el emeklerinin ve alın terlerinin ürünlerini acımasızca sömüren”¹⁷ ve capitalist sistemin hayatta kalmak için önerdiği bir sömürü mekanizmasıdır. İşçi sınıfından gelen gençler için hayatı idame etmenin bir türü, bir mesleki faaliyet, bir diğer yönüyle de ölüm tehlikesi barındıran bir toplumsal organizasyon biçimidir.

“Meksikalı” adlı öyküde Meksika devrimi’ne yardımcı olmak için dövüşen genç bir boksörün mücadelesi tasvir edilir. Rivera adlı boksör, Meksikalı devrimcilerin ihtiyacı olan silahların temini için dövüşür. Devrimcilerin beş bin dolara gereksinimi vardır. Rivera ünlü bir şampiyonu yenerek kazandığı hasılatı devrimcilerin silah temini için verecektir.¹⁸ Parayı kendisi için değil, belli bir ideal için kazanacaktır

¹⁵A.g.e.

¹⁶JackLondon, *Oyun*, (Çev: M. Ergin). İkinci Basım, İstanbul: Yordam Edebiyat, 2020, s.18

¹⁷A.g.e., s.79.

¹⁸Necip Tosun, *ÖyküyüSanatYapanlar*, İstanbul:DedalusKitap, 2017, s.133.

Rivera. Amerika'da binlerce kişinin izlediği yüksek hasılatlı boks maçlarına çıkar. Ülkesi Meksika'daki diktatörlük rejiminin yarattığı çarpık düzen asıl meselesidir. Çıktığı maçlarda açlık, yoksulluk çeken işçileri ve on sent yevmiye için uzun saatler çalışan çocuk işçileri düşünür. Fabrikalardaki adaletsizlik, canlı cenazeye dönmüş insanlar meşgul eder zihnini. "Para için dövüşmek aşağılık bi şeydi ona göre. Lanet olası gringoların nefret edilesi oyunuydu. Antrenman sahasında yumruklanacak adam olmayı kabul ederek bu işe başlamıştı çünkü açlık çekiyordu."¹⁹

"Genç Boksör" adlı uzun öyküsü de benzer şekilde spor endüstrisine eleştirel gözle baktığı bir metindir. Bu öyküde spor üzerinden yolsuzluğu, ahlaksızlığı ve perde arkasındaki bahis ilişkilerine dayalı düzenbazlıkları işler. Kitlelerin ilgisini çeken Boks organizasyonları, sporun amacından sapmasına örnektir. "Amerika'da spor endüstrisinin kökleri yaklaşık 150 yıl öncesine uzanmaktadır. Boksun bu endüstrinin gelişmesinde önemli payı bulunmaktadır. Büyük kentlerde yaşayan kalabalıkların boş zamanları, gösteri endüstrisinin önemli bir parçası olan boks gibi şiddet, gerilim, heyecan, katarsis işlevi gören seyir sporlarıyla metalaştırılmıştır. Yirminci yüzyıl başlarında, capitalist toplum yapısının ideal tipini sergileyen Amerika'da boks; capitalist zihniyetin ve güç ilişkilerinin hakim olduğu bir yapı sergiler. Jack London, bu eserinde; ünlü boksörler, spor gazeteciliği, boks endüstrisindeki menajer, organizatör gibi aktörlerden oluşan bu spor dalını kapitalizmle ilişkisi bağlamında sorunsallaştırmıştır. Amerikalı sosyalist edebiyatçı para-spor ilişkisini merkeze koyarak; doğal yaşamdan modern topluma ve büyük şehir yapısına geçtikçe artan çıkar ilişkileri ve ahlaki çürüme, boks endüstrisindeki yüksek hasılat gelirleri, şike ve bahis mekanizmalarıyla halkın aldatılması ve kazıklanması gibi sosyolojik meseleleri genç ve ahlaklı bir boksörün yaşam kesiti ve içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler üzerinden edebi dille kurgulamıştır bu romanında."²⁰ Spora ilgi duyan toplum kesitlerinin ve halkın endüstri güçlerince aldatılması ve sporda dönen yolsuzluklar üzerinden "ahlak" olgusunu sorgular. Bir başka deyişle modern toplumun ahlakını spor olgusunu üzerinden okumaya tabi tutar ve eleştirir.

¹⁹JackLondon. Bir dilim biftek. (Çev: L. Cinemre). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s.49.

²⁰ Mert Kerem Zelyurt, Spor Sosyolojisi Çalışmaları, 1.Baskı, İstanbul:Efe Akademi Kitabevi, 2022, s.163.

Kaynakça

- Cinemre, Levent. Bir Dilim Biftek (JackLondon) İçinde. Çevirmenden meraklısına notlar. Çev: L. Cinemre, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Coakley, Jay J. Sport In Society: Issues And Controversies. Sixth Edition, MCGraw-Hill, 1998.
- Dinçer, Yeşim. Oyun (JackLondon) İçinde. JackLondon: Yazar, Serüvenci, Sosyalist (Çev: M. Ergin). İkinci Basım, İstanbul: Yordam Edebiyat, 2020.
- Edwards, Harry. Sociology of Sport. The Dorsey Press, 1973.
- Gems, Gerald R., Pfister, Gertrud. Understanding Amerikan Sports. Routledge, USA, 2009.
- Lass, Abraham H. Dünya Edebiyatının Şaheserleri: 100 Büyük Roman 2. Çev: N. Muallimoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2003.
- London, Jack. Devrim ve Diğer Yazılar. Çev: M. İnceayan, İstanbul: Cem Yayınevi, 2010.
- London, Jack. Genç Boksör. Çev: Saffet Günersel. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- London, Jack. Oyun. Çev: M. Ergin, İkinci Basım, İstanbul: Yordam Edebiyat, 2020.
- London, Jack. Bir Dilim Biftek. Çev: L. Cinemre. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- McComb, David G. Sports In World History. Routledge, 2004.
- Mechikoff, Robert A., Estes, Steven G. A History And Philosophy Of Sport And Physical Education: From Ancient Civilizations To The Modern World. Fourth Edition, McGrawHill, 2006.
- McComb, David G. Sports In World History. Routledge, 2004.
- Mechikoff, Robert A., Estes, Steven G. A History And Philosophy Of Sport And Physical Education: From Ancient Civilizations To The Modern World. Fourth Edition, McGrawHill, 2006.
- Tosun, Necip. Öyküyü Sanat Yapanlar, İstanbul: Dedalus Kitap, 2017.
- Zelyurt, Mert Kerem. Spor Sosyolojisi Çalışmaları. 1. Baskı, İstanbul: Efe Akademi Kitabevi, 2022.
- Zelyurt, Mert Kerem. Jack London Metinlerinde Modern Sporun Eleştirisi: “Genç Boksör” Üzerine Bir Çözümleme. UMTEB-XIII Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konresi, 29-30 Haziran 2023.

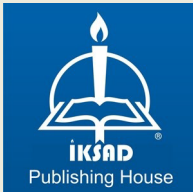
Sporu merkeze alan roman ve öyküler de, diğer tüm edebi eserler gibi, kurmacanın gücüyle estetize edilmiş ve kurgu yüklü olsa da; esere “sosyolojik yaklaşım metodu” spor-insan-toplum ilişkilerindeki görünümleri anlamının önünü açıyor. Edebiyat incelemelerinin hayati işlevi de ilgili esere dair kavramsal bir okuma perspektifi kazandırmak; “okur”u incelenen esere ve yazarına bir bilinç yükselişiyle yöneltmektir. Bu metne de, yazarınca, “Spor konulu edebiyat eserine nasıl yaklaşmalı?” sorusuna belli bir zaviyeden (edebiyat sosyolojisi ve spor sosyolojisi) açıklama getirme işlevi yüklenmiştir. Bu perspektiften hareketle modern spora edebiyattan bakmayı denedim.

Romanın (Gol Kralı) iddiasına göre ülkeye dair ekonomik, sosyal, kültürel vs. elzem sorunlar tartışılmayı ve çözülmeyi beklerken, böylesi konuların yerini futbol almıştır. (...) Toplumun önemli kısmının spor yapmadığı, kitlelerin spora edilgen biçimde seyirci olarak katıldığı vurgusu romanın örneğinde sıklıkla göze çarpan bir öğedir. “Gazeteleri arka sayfadan okumaya başlayan bir okuyucu” tipolojisiyle sporun düzeni, yapılış biçimi ve kitlelerin toplumsal ve politik yaşama yönelik bilinçlilik durumu sorunsallaştırılmıştır. (Birinci bölümden)

Sosyal değişme, göç, kentin olumsuz etkileri yanında hikayenin baskın vurgusu spor yoluyla sınıf atlanabileceğidir. (...) Süleyman Sarı ve tüm ailesinin atletizm seçmelerine umut bağlaması ve dua etmeleri, İstanbul’da geçim sorunu yaşayan Anadolu insanı için bir dikey hareketlilik fırsatını resmeder görünmektedir. (Beşinci bölümden)

Jack London’a “Kapitalizmin halis eleştirmeni” demek yanlış olmaz. Batı toplumundaki iç çelişkiyi, (...) sınıf çatışmasını merkeze alarak batıdaki üretim ilişkilerini ve yol açtığı adaletsizlikleri gerçekçi bir anlayışla resmeder. Kapitalist toplum yapısına getirdiği eleştirel yaklaşımı spor olgusuna da uygular London. Yazarın metinlerinde spor, mevcut üretim ilişkilerinden ve toplumsal sistemden bağımsız bir alan değildir. (Altıncı Bölümden)

Mert Kerem Zelyurt

ISBN: 978-625-367-641-4